

छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा

भाषिक विचलन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा शिक्षण विभाग, स्नातकोत्तर
तह, दोस्रो वर्षको नेपाशि ५९८ पाठ्यांश पूरा गर्ने
प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत
शोधपत्र

शोधार्थी

नारायणदत्त भण्डारी

त्रि.वि. दर्ता नं. ९-२-२९-४३५-२०००

दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क: २९०३९५

शिक्षाशास्त्र सङ्काय महेन्द्ररत्न क्याम्पस
नेपाली शिक्षा शिक्षण विभाग, ताहाचल, काठमाडौं ।

२०६५

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचल स्नातकोत्तर तहका विद्यार्थी श्री नारायणदत्त भण्डारीले तयार पार्नुभएको छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा भाषिक विचलन नामक शोधपत्र शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षा स्नातकोत्तर (एम.एड्.) तहको निमित्त उपयुक्त भएकोले स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

पद	नाम	हस्ताक्षर
शोधनिर्देशक	उप-प्राध्यापक श्री ऋषिराम शर्मा
विभागीय प्रमुख	उप-प्राध्यापक श्री शारदारमण नेपाल
वाह्यपरीक्षक	प्रा. डा. रामचन्द्र लम्साल

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको भाषिक विचलन नामक शोधपत्र कथाकार महेशविक्रम शाहद्वारा लिखित छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको भाषिक विचलनमा केन्द्रित रहेर व्याख्या-विश्लेषण गरिएको अध्ययन हो । यस अध्ययनको मुख्य प्रयोजन स्नातकोत्तर उपाधिका लागि भएपनि यसका अतिरिक्त यस क्षेत्रसँग सम्बन्ध राख्ने सम्पूर्ण व्यक्तिहरूका लागि पनि सकेसम्म उपयोगी बनाउने प्रयास गरिएको छ ।

यस शोधकार्यमा आरम्भदेखि अन्त्यसम्ममा निरन्तर मन, वचन र कर्मले हार्दिकताका साथ निर्देशन, सुभाष तथा सल्लाह प्रदान गर्नुहुने श्रद्धेय गुरु उप-प्राध्यापक ऋषिराम शर्माज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता टक्प्राउन चाहन्छु । यसैगरी थप आवश्यक सल्लाह र सामग्री उपलब्ध गराइदिनु भएकोमा प्रस्तुत कथासङ्ग्रहका लेखक महेशविक्रम शाहज्यूप्रति पनि आभारी छु । शीर्षक चयन तथा शोध प्रस्ताव तयार गर्न र अध्ययनका क्रममा पनि आफ्नो व्यस्ततालाई पर सारेर मलाई हार्दिकताका साथ सुभाष, सल्लाह र मार्गनिर्देशन प्रदान गर्नुहुने श्रद्धेय गुरु शारदारमण नेपालज्यू, शान्तिप्रसाद ढकालज्यू, केशवप्रसाद पोखरेलज्यू, डा. यादवप्रकाश लामिछानेज्यू, जीवलाल बस्यालज्यू तथा नेत्रप्रसाद पौडेलज्यूप्रति कृतज्ञ छु ।

शिक्षा र चेतनाको ज्योतिलाई प्राधान्य दिनुपर्छ भन्ने धारणाका साथ आफ्नो पसिनालाई माटोमा मिलाएरै भएपनि मलाई आज यस तहसम्म पुऱ्याउनु हुने मेरा पज्यनीय बुबा चन्द्रदेव भण्डारी, आमा धनसरादेवी भण्डारी, दाजु दीपकदत्त भण्डारी, भाउजू पशुपतिदेवी भण्डारीप्रति यो पत्र समर्पित गर्न चाहन्छु । साथै यस शोधकार्यमा मेरा हरेक पाइलामा प्रोत्साहन प्रदान गरिरहने मेरी जीवनसङ्गिनी श्रीमती बसन्तीदेवी (माया) भण्डारीप्रति पनि सदैव ऋणी रहने छु ।

यस शोधकार्यमा सामग्री सङ्कलनदेखि हरेक क्षणमा साथ दिने मेरा हृदयस्पर्शी साथीहरू शिवहरि आचार्य, बसन्तप्रसाद घिमिरे, बलदेव पन्थी, नरबहादुर विष्ट, गोपालप्रसाद घिमिरे, राजुमान डङ्गोल, शर्मिला डङ्गोल, धनराज भट्टराई, लक्ष्मीहजुर शाह, जानुका नेपाल, पूर्णलाल श्रेष्ठ, तथा प्रज्ञा प्रकाशनका सञ्चालक दाजुको पनि महत्त्वपूर्ण लगानी

रहेको छ । यसका साथै मेरो यस कार्यलाई एकदमै नजिकैबाट सहयोग गर्नुहुने मेरो कार्यालयका प्रबन्धक श्री सुधामबहादुर खड्का र आफ्नो व्यस्ततालाई पर सारेर टङ्कन कार्यमा अविस्मरणीय सहयोग गर्नुहुने मेरी सहकर्मी दिदी श्रीमती प्रतिभा जोशी तथा सम्पूर्ण साथीहरू र पिस सेभिङ्ग एण्ड क्रेडिट को-अपरेटिभ लिमिटेड परिवार तथा शोधपत्र प्रिन्टकार्यमा अविस्मरणीय सहयोग गरिदिनु भएका आदर्णीय श्री सुकुन्दप्रसाद प्रधानज्यूप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

यसका साथै यस शोधकार्यलाई नजिकैबाट विशेष सहयोग गर्ने मेरा सहृदयी भतिजाद्वय भिष्मराज भण्डारी र कमलप्रसाद भण्डारी तथा भान्जा सिद्धराज रेग्मीको पनि निरन्तर सहयोगलाई जीवनको हरेक पलपलमा विर्सन सक्नेछैन ।

यसका साथै महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचलमा अध्ययन गर्ने २०६२/०६३ सालका मेरा अन्य सहपाठी मित्रहरू तथा समस्त गुरुजनहरूप्रति पनि हार्दिक आभारी तथा कृतज्ञ छु ।

नारायणदत्त भण्डारी

महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल, काठमाडौं ।

शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर

(एम्.एड्.) तह दोस्रो वर्ष

परीक्षा क्रमाङ्क : २९०३९५

मिति : २०६५/११/०१

प्रस्तावना
शोधपत्रको परिचय

१. **शीर्षक :**

यस शोधपत्रको शीर्षक छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक दृष्टिकोणमा भाषिक विचलन रहेको छ ।

२. **शोध प्रयोजन :**

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षा शिक्षण विभाग महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचलअन्तर्गत नेपाली स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनको निमित्त प्रस्तुत गरिएको छ ।

३. **शोध समस्या/समस्याकथन :**

कथाकार महेशविक्रम शाहद्वारा लिखित छापामारको छोरो (वि.सं. २०६३) कथासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक दृष्टिकोणबाट भाषिक विचलन गर्नु नै प्रस्तुत शोधको प्रमुख समस्या रहेको छ ।

नेपाली साहित्यमा प्राचीन अवस्थादेखि चल्दै आएको गद्यसाहित्य कथा विधाको उच्च स्थान रहेको छ । यसै आधारमा नेपाली पर्यावरणलाई आख्यानीकरण र स्वैरकल्पनात्मक सम्वेदना उद्भूत भएको प्रस्तुत कथासङ्ग्रहको भाषिक प्रयोग, रचनाशील्य आदिका सन्दर्भमा महत्त्वपूर्ण रहेको हुनाले उक्त कथासङ्ग्रहको भाषिक विचलन गर्नु तथा शैक्षणिक प्रयोजनलाई प्रस्तुत गर्नु यस अध्ययनको मुख्य समस्या रहेको छ ।

उपर्युक्त कुराहरूले भरिपूर्ण यस कथासङ्ग्रहको अध्ययन निम्न समस्याहरूमाथि केन्द्रित रहेको छ :

क) छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको भाषिक विचलन के-कति मात्रामा रहेको छ ?

४. **शोधको उद्देश्य/अध्ययनको उद्देश्य :**

कृति-लेखनका समस्याहरूका आधारमा आधारित रहेर यथार्थवादी कथाकार महेशविक्रम शाहको छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक दृष्टिकोणबाट भाषिक

विचलनको विश्लेषण गर्नु यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । अझ भन्नुपर्दा प्रस्तुत अध्ययनका प्रमुख उद्देश्यहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- क) शैलीविज्ञानमा विचलनको अवधारणा पहिचान गर्नु ।
- ख) कथाकार महेशविक्रम शाहको कथायात्राको सङ्क्षिप्त परिचय दिनु ।
- ग) छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा भाषिक विचलन के-कति मात्रामा रहेको छ , सोको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गर्नु ।

५. पूर्वकार्यको समीक्षा :

शोधकार्य गर्नुभन्दा पहिले आफूले अध्ययन गर्नुपूर्व सम्बन्धित क्षेत्रमा के-कस्तो अध्ययन अनुसन्धानहरू भएका छन् भनी जान्न आवश्यक हुन्छ । यसैबाट आफ्नो अनुसन्धान नवीन तथा महत्पूर्ण छ कि छैन भन्ने कुराको प्रष्ट हुन जानुका साथै अध्ययन गर्ने तरिकाहरू, पद्धति र अध्ययनको गहिराइसमेत थाहा पाउन सकिन्छ । त्यसैले उपर्युक्त कुराहरूको आत्मसात गरी कथाकार महेशविक्रम शाहद्वारा लिखित प्रस्तुत छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको अध्ययन भएको पाइन्छ तर विशेष गरी यसै सङ्ग्रहमा केन्द्रित भएर अध्ययन भएको भने पाइदैन । अझ भन्नुपर्दा शैलीविश्लेषण जस्तो कठिन र गाह्रो विषयमा कमै मात्र अध्ययन भएका पाइन्छन् ।

विशेषतः साहित्यका प्रमुख चार विधाहरूमध्ये कथा विधालाई आख्यानको एउटा प्रकार मानिन्छ । आख्यानको अर्को प्रकार उपन्यास हो । कथा र उपन्यासको दुईहाँगे वृक्ष आख्यान विश्वसाहित्यमा निकै भ्याम्मिएको देखिन्छ । (शर्मा: पृ. २४८)

नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा दृष्टि पुऱ्याउँदा कथा विधाको आफ्नै विशिष्ट स्थान रहेको देखिन्छ । कथा साहित्य एउटा स्वतन्त्र र आफैमा पूर्ण विधा हो । छोटो भइकन पनि जीवनको मार्मिक पक्षलाई प्रस्तुत गर्ने कथा ज्यादै लोकप्रिय सिर्जना हो ।

पाठ्यक्रम र भाषा पाठ्यपुस्तकका वारेमा र त्यस पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका विभिन्न विधाको वारेमा अन्य देशहरूमा सूक्ष्मातिसूक्ष्म अध्ययन अनुसन्धान भैसकेका छन् तर नेपाली साहित्यका लागि अझ पनि यस्तो अध्ययनलाई नौलो विषय मानिन्छ । त्यसमा पनि कथा विधा विश्वको लोकप्रिय र अत्यन्त व्यापक विधा भइकन पनि हामीकहाँ यस अध्ययनको सुरुवात ढिलै भएको छ । कथा विधाको समीक्षाको स्थितिलाई हेर्दा शैलीवैज्ञानिक दृष्टिकोणमा आधारित भएर छुट्टै भाषिक विचलन भएको पाइँदैन । भएका अध्ययन विश्लेषण

पनि निश्चित कक्षाका नेपाली पाठ्यपुस्तकभित्र समावेश गरिएका कथा विधाहरूको विश्लेषणात्मक अध्ययनमा मात्र केन्द्रित रहेर भएको पाइन्छ तर कुनै कथाकारका निश्चित कथासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन अत्यन्तै न्यून मात्रामा भएका कारणले प्रस्तुत छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक अध्ययनमा केन्द्रित रहेर भाषिक विचलनको अध्ययन गर्न ज्यादै खाँचो रहेको महशुस हुन्छ ।

विशेष गरी कथा विधामा शैलीवैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण कमै मात्रामा भएको पाइन्छ । यस प्रकारको अध्ययन अहिलेसम्म दुई वटा कथामा मात्र भएको पाइन्छ । कथाको कृतिपरक अध्ययन विश्लेषण जस्ता अध्ययनहरू भने मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कय- अन्तर्गत प्रारम्भ भएको पाइन्छ ।

त्यसैले उपर्युक्त कुराहरूको मनन गर्दा कथाकार महेशविक्रम शाहका वारेमा मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वि. सं. २०६४ सालमा नवराज पौडेलले छापामारको छोरो कथाको कृतिपरक अध्ययन गरेको पाइन्छ । वि. सं. २०६४ सालमै भक्त लामाले महेशविक्रम शाहको जीवनी र कृतित्वका वारेमा अध्ययन गरेको पाइन्छ भने वि. सं. २०६५ सालमा अमृता भट्टराईले व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन, युवराज पौडेलले पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखराबाट महेशविक्रम शाहको कथा प्रवृत्तिको अध्ययन, त्यस्तै महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगञ्जबाट सिपाहीकी स्वास्नी कथामा आञ्चलिक प्रवृत्तिको अध्ययन तथा विक्रम पराजुलीले अफ्रिकन अमिगो कथाको कृतिपरक अध्ययन रहेको पाइन्छ ।

शिक्षाशास्त्र सङ्कायमा भने कथाकार महेशविक्रम शाहका कृतिहरूमा अध्ययन तथा विश्लेषण नभएको हुनाले यस अध्ययनले अनुसन्धानका क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने अपेक्षा राखिएको छ ।

अहिलेसम्म मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय र शिक्षाशास्त्र सङ्कायमा विभिन्न कृतिकारका कृतिमा भाषिक विचलनसम्बन्धी भएका अध्ययन तथा विश्लेषणको निम्नानुसार उल्लेख गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ :

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वि. सं. २०५८ सालमा दुर्गाप्रसाद दाहालले नरेन्द्रदाइ उपन्यासको अध्ययन गरेका छन् । यस अध्ययनमा चरित्र, कथानक तथा भाषिक विचलनको अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ भने कथानकलाई फ्रटागको पिरामिडको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत शैलीवैज्ञानिक अध्ययनको सुरूवात वि. सं. २०५६ सालमा डी. वी. थापाले **तीन घुम्ती** उपन्यासबाट गरेका छन् । नीलमणि ढुङ्गेलले **शिरीषको फूल** उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेको पाइन्छ, गरेका छन् । यस अध्ययनमा अध्येयताले कथानकले बोकेको विसङ्गति र अस्तित्ववादी जीवनदृष्टिलाई प्रष्ट पार्नुका साथै भाषिक विचलनको पनि अध्ययन विश्लेषण गरेका छन् ।

शिक्षाशास्त्र सङ्कयअन्तर्गत नै वि. सं. २०५९ सालमा कृष्णचन्द्र सापकोटाले **माइतीघर** उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणमा भाषिक विचलनको अध्ययन गरेका छन् । त्यसै क्रमलाई निरन्तरता दिने क्रममा वि. सं. २०६१ सालमा राजेन्द्र खनालले **मुगलान** उपन्यासको अध्ययन गरेका छन् । यस अध्ययनमा चरित्र, भाषिक चयन तथा विचलनका आधारमा **मुगलान** उपन्यासको अत्यन्त सूक्ष्म अध्ययन विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । त्यस्तै वि. सं. २०६१ सालमा ऋतुराज धमलाले **अनिँदो पहाडसँगै** उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेका छन् । उनले कथानक, चरित्र, चयन, भाषिक विचलन तथा समानान्तरताका आधारमा शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेका छन् । त्यस्तै वि. सं. २०६३ सालमा भवानिराज शर्माले **अलिखित** उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेका छन् । उनले उक्त उपन्यासमा भाषिक विचलन तथा समानान्तरताका आधारमा शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेका छन् । त्यसैगरी वि. सं. २०६३ सालमै छविलाल नेपालले **लङ्गडाको साथी** उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेका छन् । उनले यस उपन्यासको भाषिक विचलनको अध्ययन गरेका छन् ।

त्यसैगरी इन्द्रबहादुर बमले **उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य** उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेका छन् । उनले कथानक, पात्र, भाषिक विचलन तथा समानान्तरताका आधारमा शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेका छन् । यसका साथै कविता पन्थीले **बसाइँ** उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेकी छिन् । उनले कथानक, पात्र, भाषिक विचलन तथा समानान्तरताका आधारमा शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गरेकी छिन् । टीकनाथ पौडेलले **रूपमती** उपन्यासको, सुमित्राकुमारी बस्नेतले **बाँच्ने एउटा जिन्दगी** उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणमा कोन्द्रित रहेर भाषिक विचलनको अध्ययन-विश्लेषण गरेका छन् । यसैगरी वि. सं. २०६३ सालमा नीरबहादुर कार्कीले **मसान** नाटकको शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणमा कोन्द्रित रहेर भाषिक विचलनको अध्ययन-विश्लेषण गरेका छन् । यस क्रमलाई निरन्तरता दिने क्रममा वि. सं. २०६२ सालमा वीरेन्द्र पुडासैनीले **राजेश्वरी** खण्डकव्यको, शिवप्रसाद रेग्मीले **शकुन्तला** गीतिनाटकको, दीपिक शर्माले **भीमसेनको अन्त्य** नाटकको, वि. सं. २०६३ सालमा

प्रतीक्षा निरौलाले **यो प्रेम !** नाटकको, रमेशकुमार लुइटेलले **जयभूँडी** निबन्ध सङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणमा केन्द्रित रहेर भाषिक विचलनको अध्ययन-विश्लेषण गरेका छन् ।

त्यसैगरी वि. सं. २०६२ सालमा तीर्थकुमारी गौतमले **अश्वत्थामा** गीतिनाटकको शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणमा भाषिक विचलनको अध्ययन गरेकी छिन् । यसरी शैलीवैज्ञानिक अध्ययन परम्परालाई हेर्दा कथासङ्ग्रहको क्षेत्रमा भने अत्यन्तै न्यून अध्ययन भएको पाइन्छ । कथा विधाको क्षेत्रमा शैलीवैज्ञानिक परम्परालाई जीवन्त रूप दिने शोधार्थी रोहिता निरौला हुन् । उनले वि. सं. २०६४ सालमा गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित **नासो कथासङ्ग्रह**भित्रको **नासो** शीर्षकमा नै शैलीवैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण गरेकी छिन् । उनले आफ्नो अध्ययनमा शैलीविज्ञानको सैद्धान्तिक परिचय, कथाको सैद्धान्तिक अवधारणा र विश्लेषणका आधार, संरचनात्मक पक्षका आधारमा **नासो** कथाको विश्लेषण, साहित्यिक संरचना, चयन, समानान्तरता तथा भाषिक विचलनका आधारमा टेकेर उक्त कथाको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण गरेकी छिन् । यसैगरी शैलीविज्ञानको दृष्टिकोणमा रहेर भाषिक विचलनमा मात्र सीमित रहेर गरिएको एकमात्र शोधपत्र **विप्लव ढकाल**को रहेको छ । उनको **समसामयिक नेपाली कवितामा भाषिक विचलन**को शोधकार्य शैलीविश्लेषणको भाषिक विचलनका क्षेत्रमा भएको एक अति विशिष्ट विश्लेषण मानिन्छ ।

यसरी हेर्दा कृतिको अध्ययन गर्ने नवीन प्रक्रिया र शैली रहेको यस यस सिद्धान्तको अध्ययन गरिनु नितान्त आवश्यक लागेको हुनाले तथा यथार्थवादी कथाकार महेशविक्रम शाहको प्रस्तुत **छापामारको छोरो कथासङ्ग्रह**मा शैलीवैज्ञानिक विश्लेषण नभएको हुनाले शैलीवैज्ञानिक आधारमा केन्द्रित भएर **भाषिक विचलन**को समष्टिगत अध्ययन-विश्लेषण गरिएको छ । यस अध्ययनले उच्च तहमा अध्ययन गरिरहेका विद्यार्थीहरूलाई समेत उपयोगी हुनेछ भन्ने कुरामा ध्यान दिई प्रस्तुत शोधपत्र तयार पारिएको छ ।

६. अध्ययनको औचित्य तथा महत्त्व :

कथा, कविता-काव्य, उपन्यास, नाटक तथा निबन्ध आदि साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययनबाट एकतिर व्यक्तिमा निहित सर्जक प्रतिभा फस्टाउने मौका प्राप्त हुन्छ भने अर्कतिर आफूमा निहित द्रष्टा व्यक्तित्वलाई प्रष्फुटन गराउने अवसर प्राप्त हुन्छ । यसरी साहित्यले मानसिक, बौद्धिक, वैयक्तिक एवम् सामाजिक विविध पक्षहरूमा व्यक्तिका

अन्तरनिहित क्षमतालाई प्रष्फुटन, विस्तार र परिष्कार गर्न सहयोग गर्ने हुँदा यसको शिक्षणले व्यक्तिको सर्वाङ्गीण विकासमा ठोस प्रभाव पार्नसक्ने देखिन्छ।(अधिकारी : पृ-१७३)

कथा शिक्षणको प्रमुख औचित्य जीवन र जगतका आन्तरिक तथा बाह्य पक्षसँग परिचित गराउनु हो। साहित्यको आस्वादन गराउनु, मर्मबोध गराउनुका साथै भाषा परिष्कर, स्वस्थ मनोरञ्जन, विषयबोध, अभिरुचि सम्बर्धन र विश्लेषणात्मक प्रतिभाको विकस गर्न, अनुशासन कयम गर्न, नैतिक सन्देश दिन, चरित्र निर्माण गर्न र सिर्जनाशक्ति बढाउन निकै मद्दत मिल्दछ।(शर्मा र पौडेल : पृ-१९८)

त्यसैले शैलीवैज्ञानिक ढङ्गबाट कृतिकार र कृतिको विश्लेषण तथा मूल्याङ्कन गरी कथा शिक्षण गरेको खण्डमा यो शिक्षण पद्धति वैज्ञानिक, वस्तुपरक, वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक बन्न सक्दछ साथै शैलीवैज्ञानिक तरिकबाट कथा शिक्षण गरेको अवस्थामा कथा शिक्षणमा एकरूपता ल्याउन सकिन्छ।

कुनै पनि कृतिको सङ्गठित, व्यवस्थित र वस्तुगत अध्ययन विश्लेषणका निम्ति शैलीवैज्ञानिक अध्ययन महत्त्वपूर्ण विश्लेषणात्मक पाटो हो। त्यसै आधारमा केन्द्रित हुँदै प्रस्तुत छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहका वारेमा भाषिक विचलनको अध्ययन शोधपत्र तयार गरिन आवश्यक देखिन आएकोले यो शोधपत्र तयार गरिएको छ। यस शोधपत्रबाट दुर्वोच र जटिल ठानिएको प्रस्तुत कथासङ्ग्रहलाई शैलीवैज्ञानिक भाषिक विचलनको आधारमा अध्ययन विश्लेषण गरिएकाले अध्ययन अध्यापनमा समेत यसको औचित्य निर्विवाद रहनेछ। अझ भन्नुपर्दा शिक्षणीय सवालमा पनि यस अध्ययनले शैलीवैज्ञानिक शिक्षण प्रक्रियालाई ठूलो सहयोग पुऱ्याउने सुनिश्चितता देखिने हुनाले यस अध्ययनको औचित्य र महत्त्व स्वतःस्पष्ट देखिन्छ।

यसरी आधुनिक लोकप्रिय शैलीवैज्ञानिक समालोचना प्रणाली भएकाले यस आधारमा प्रस्तुत कथासङ्ग्रहको अध्ययन गर्दा समालोचकीय पक्षमा पनि सहयोग पुऱ्याउने हुनाले यस अध्ययनको औचित्य र महत्त्व देखिन्छ।

७. शोधकोक्षेत्र तथा सीमा :

कुनै पनि कार्य गर्नका लागि आवश्यक पर्ने एक महत्त्वपूर्ण तत्त्व क्षेत्र तथा सीमा पनि हो । त्यसैले यहाँ यस शोधपत्रका क्षेत्र तथा सीमाहरूलाई बुँदागत रूपमा निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- क) यस शोधकार्यको क्षेत्र आधुनिक नेपाली कथामा महेश्विक्रम शाहको कथायात्रा र उनको छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक आधारमा भाषिक विचलनको अध्ययन रहेको छ भने यसभन्दा बाहिर गएर कुनै पनि आधारमा यसको अध्ययन गरिने छैन । यही नै यस शोधपत्रको सीमा रहेको छ ।
- ख) यस शोधपत्रमा भाषिक विचलन (कोशीय, व्याकरणिक, ध्वनि-प्रक्रियात्मक, अर्थतात्त्विक, भाषिका, लेख-प्रक्रियात्मक र प्रयुक्ति विचलन) का आधारमा छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको अध्ययन-विश्लेषण गर्नेछ ।

द. सामग्री सङ्कलन, अध्ययन र विश्लेषण :

यस शोधपत्रमा सामग्री सङ्कलनका निम्ति पुस्तकालयीय पद्धतिलाई मूल आधार मानिएको छ । साथै भाषिक एवम् संरचनात्मक शैलीविज्ञानको विश्लेषण पद्धति अपनाइएको छ । अध्ययनका स्रोतहरू यसप्रकार रहेका छन् :

- क) प्राथमिक स्रोत : छापामारको छोरो कथासङ्ग्रह तथा शिक्षकको परामर्श ।
- ख) विभिन्न पुस्तकहरू र प्रकाशित तथा अप्रकाशित शोध प्रबन्धहरू ।
- ख) विभिन्न पत्रपत्रिकाहरू ।

९. शोधविधि :

प्रस्तुत शोधपत्रमा सामग्री सङ्कलनपछि सामग्रीको विश्लेषणात्मक शोधविधिको प्रयोग गरिएको छ । साथै शोधपत्र छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक दृष्टिकोणमा भाषिक विचलनको विश्लेषण भएको हुनाले भाषिक एवम् संरचनात्मक शैलीविज्ञानको विश्लेषण पद्धतिलाई उपयोग गरिएको छ ।

१०. शोधपत्रको रूपरेखा/ढाँचा :

प्रस्तुत शोधपत्रलाई चार वटा परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ । ती परिच्छेदहरूलाई विभिन्न शीर्षक तथा उप-शीर्षकहरूमा छुट्ट्याइएको छ । यस शोधपत्रको अन्तिम रूपरेखा निम्नानुसार रहेको छ :

क)	प्रस्तावना	:	शोधपत्रको परिचय
ख)	पहिलो परिच्छेद	:	भाषिक विचलनको सैद्धान्तिक परिचय र कृतिको विश्लेषणका आधार
ग)	दोस्रो परिच्छेद	:	नेपाली कथाको विकासक्रम र कथाकार महोशविक्रम शाहको कथायात्रा
घ)	तेस्रो परिच्छेद	:	भाषिक विचलनका आधारमा छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको विश्लेषण
ङ)	चौथो परिच्छेद	:	उपसंहार (निष्कर्ष)

परिशिष्टाङ्क

१. सन्दर्भग्रन्थसूची
२. सन्दर्भसामग्रीसूची
३. पत्रपत्रिकासूची

परिच्छेद - एक

भाषिक विचलनको सैद्धान्तिक परिचय :

१.१. विषय-प्रवेश :

सिर्जनात्मक लेखनमा अग्रभूमि निर्माण (Fore-ground) का माध्यमबाट शैलीको विशिष्ट सत्तालाई प्रतिष्ठापित गर्दै भाषिक कलाका अनन्त सम्भावनाहरूको उद्घाटन गरिएको पाइन्छ। विचलन पनि यसैको एउटा महत्त्वपूर्ण अङ्ग हो। यो कृति विश्लेषणको शैलीवैज्ञानिक पद्धतिमा आधारित छ। शैलीविज्ञानमा विचलन (Deviation) शब्दलाई मानकको उलङ्घन र अतिक्रमणको अर्थमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ। (शर्मा : पृ-११)

सार्थक र उद्देश्यमूलक ढङ्गबाट गरिएको भाषाको रूढ र यान्त्रिक व्यवस्थाको अतिक्रमणबाट अभिव्यक्ति सुन्दर र प्रभावकारी बन्दछ। यसैबाट सामान्य भाषा र काव्य भाषाबीचको दुरी र पृथकतालाई स्पष्ट रूपमा अवलोकन गर्न सकिन्छ। वस्तुतः विचलन भनेको कथामा भाषिक सौन्दर्यको विशिष्ट स्वरूपलाई निर्माण गर्ने एउटा महत्त्वपूर्ण शैलीय उपादान हो।

भाषाको ध्वनिप्रक्रिया, व्याकरणिक संरचना र त्यसबाट चोनित हुने अर्थ निश्चित नियम र निश्चित व्यवस्थाहरूको परिधिभित्र अनुबन्धित हुन्छ। अर्थात् भाषिक प्रयोगको सामान्य अवस्थामा यसको आफ्नो निश्चित सीमा हुन्छ र व्यकरणको विधानद्वारा तोकिएको सीमाभित्र भाषिक व्यवस्था नियमित हुन्छ। कुनै पनि भाषाका प्रायः सम्पूर्ण वक्ताहरूद्वारा सहज रूपमा स्वीकार गरिएको भाषिक व्यवस्थाको यही रूपलाई नै त्यस भाषाको मानक रूप भनिन्छ र मानक नियमहरूको उलङ्घनद्वारा भाषामा विचलनको प्रक्रिया आरम्भ हुन्छ।

भाषिक प्रयोजनको विशिष्ट अवस्था र सौन्दर्यमूलक अर्थमा व्याकरणका मानक नियमहरूको उलङ्घन तथा यसका सीमाहरूको अतिक्रमण गर्दै विचलनको माध्यमबाट कथामा नवीन शैलीको प्रत्यारोपण गरिएको पाइन्छ। कथा भाषाको यही विशिष्ट प्रयोजनको उपज हो। भाषावादी समालोचनाको एउटा नवीन पद्धतिको रूपमा रहेको शैलीविज्ञानले कथालाई भाषिक कलाको रूपमा परिभाषित गरेको छ। कथामा अभिव्यञ्जित भाषिक सौन्दर्यको वस्तुपरक विश्लेषण नै यस प्रणालीको मूल अभीष्ट हो।

भाषिक कला व्याकरणको दासत्वलाई सदैव स्वीकार गर्न विवश छैन। सिर्जनात्मक प्रक्रियाको कुनै विशिष्ट क्षणमा जतिवेला अभिव्यक्तिका लागि भाषा स्वयम् नै तगारो बनेर

उपस्थित हुन्छ, त्यसवेला स्रष्टाले भाषामाथि आक्रमण गर्न शुरू गर्छ र अभिव्यक्तिको असामान्य शीलपलाई प्रस्तुत गर्दछ । वास्तवमा सौन्दर्य सङ्गतिका लागि भाषाका मानक नियमहरू विरुद्धको सार्थक र कलात्मक विद्रोहबाट नै कथामा भाषिक विचलनको सूत्रपात भएको हो ।

१.२. शैली उपादानको रूपमा, विचलन :

साहित्यको अध्ययन र विश्लेषण गर्ने कार्यमा मूलतः रस ग्रहणत्मक पद्धति, जीवनचरित्रात्मक पद्धति, ऐतिहासिक पद्धति र शैलीविज्ञान पद्धति गरी चार प्रमुख पद्धतिहरू प्रचलित रहेका देखिन्छन् । यीमध्ये शैलीविज्ञान पद्धति भाषावादी समालोचनाको एउटा नवीनतम् शाखा हो । साहित्यमा प्रयुक्त भाषाको विशिष्ट र सौन्दर्यमूलक स्वरूपलाई विश्लेषण गर्ने कार्यमा विगत केही दशक यता यो पद्धति विश्वव्यापी रूपमा निकै प्रभावशाली ढङ्गबाट देखापर्दै आएको छ । साहित्यशास्त्र र भाषाविज्ञानको समन्वयबाट निर्मित शैलीविज्ञानले कुनै पनि साहित्यिक कृतिको वस्तुपरक मूल्याङ्कनलाई प्रस्तुत गर्ने हुनाले यसलाई कृतिविश्लेषणको वैज्ञानिक र सृजनात्मक पद्धतिको रूपमा पनि मानिएको छ । (मिश्र : पृ-२२)

शैलीविज्ञानले साहित्यिक कृतिको शैलीगत पक्षलाई सूक्ष्म रूपमा अध्ययन गर्दछ । परन्तु शैली (Style) स्वयम्मा के हो ? भन्ने वारेमा साहित्यशास्त्रीहरूबीच प्राचीन कालदेखि नै अनन्त विवादहरू विद्यमान छन् । यी विवादहरूलाई निश्चित वर्गमा आवद्ध गरेर समष्टिगत रूपमा प्रस्तुत गर्नु आवश्यक देखिन्छ । एन.ई.एन.फविष्टले शैलीसम्बन्धी पाश्चात्य चिन्तनका ६ वटा प्रमुख वर्गहरूलाई उल्लेख गरेका छन् (त्रिपाठी : पृ-४२०-४२३) :

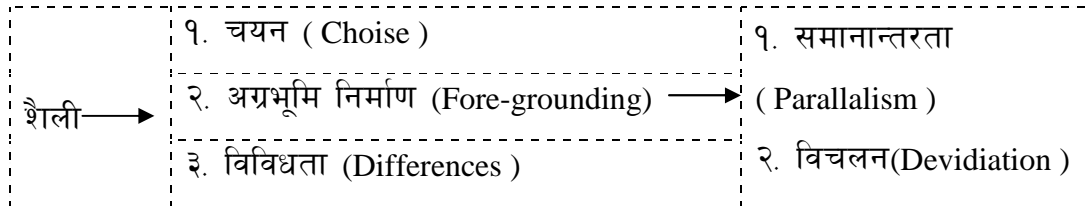
शैली →	१. भाव विचारको गुदीलाई ढाक्ने आवरण
	२. विकल्पहरूकाबीचको छनोट
	३. व्यक्ति प्रवृत्तिको प्रणाली
	४. मानकबाट विचलन
	५. मानकसँग साम्य
	६. सङ्कथन स्तरमा भाषिक प्रवृत्तिहरूका बीचको सम्बन्ध

यसैगरी नेपालीका शैलीवैज्ञानिक समालोचक मोहनराज शर्माले शैलीका विविध

परिभाषाहरूमध्ये निम्नलिखित तीन दृष्टिकोणबाट गरिएका परिभाषाहरू बढी प्रचलित रहेको कुरालाई उल्लेख गरेका छन् (शर्मा : पृ-११) :

- १) **वर्ण्यविषय** : शैली त्यसलाई भनिन्छ, जसले सामान्य भाषाको संरचनालाई अतिक्रमण गर्छ वा गर्नसक्छ ।
- २) **रचनाविधान** : शैली एकभन्दा बढी भाषिक एकाइको सौन्दर्य बोधक समुच्चय हो ।
- ३) **रचयिता** : शैली कुनै रचनाकारको विशिष्ट रचनाप्रकार हो ।

यी विभिन्न सन्दर्भहरूको अवलोकनबाट के स्पष्ट हुन्छ भने विचलन भनेको शैली हो, शैली निर्माणको एउटा महत्त्वपूर्ण र प्रचलित उपादान हो । सिर्जनात्मक लेखनमा प्रयोग गरिएको भाषासँग यसको प्रत्यक्ष सम्बन्ध छ । यसलाई अझ स्पष्ट रूपमा बुझ्नका निम्ति शैलीविज्ञानको विश्लेषण प्रक्रियाका विविध पक्षहरूको सापेक्षतामा राखेर हेरिनु आवश्यक देखिन्छ । कुनै पनि साहित्यिक कृतिमा प्रयुक्त शैलीको विश्लेषण र मूल्याङ्कनका लागि निम्नलिखित आधारहरूलाई अधि सार्न सकिन्छ :

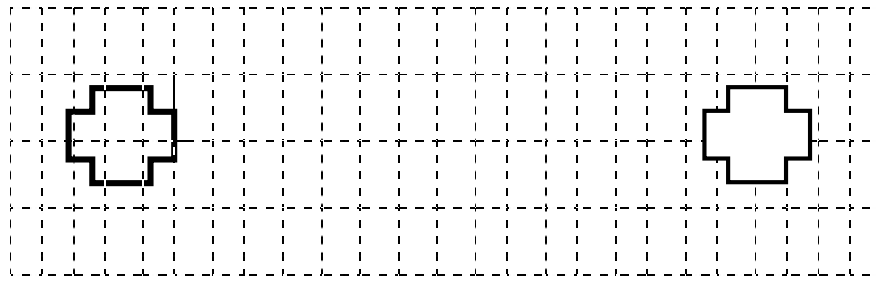
जुनसुकै कृतिको समग्र विश्लेषणमा शैलीको अतिरिक्त त्यसको कृतिगत संरचना अर्थात् बनोट (Structure) र बूनोट (Texture) तथा भाषिक संरचना (व्याकरण, शब्द र ध्वनि व्यवस्था) लाई पनि ध्यान दिनु त्यत्तिकै अपरिहार्य हुन्छ । परन्तु शैली विश्लेषणको सन्दर्भमा उपर्युक्त आधारहरूको केन्द्रीयतामा शैलीका सामान्य र विलक्षण दुवै प्रकारका प्रवृत्तिहरूको परिशीलन गर्न सकिन्छ ।

उपर्युक्त तालिकानुसार विचलन भनेको काव्यिक भाषामा अग्रभूमि निर्माण (Fore-grounding) को एउटा विशिष्ट प्रक्रिया हो । प्रचलनको बहुलता र अत्यधिक सामान्यताको कारणबाट रूढ र यान्त्रिक हुन पुगेको अभिव्यक्तिको सामान्य प्रणाली (Back-grounding) को विपरित ध्रुवमा उभिएर काव्यिक शैलीमा विलक्षण र नूतन प्रयोगहरू, वक्रोक्तिको विशिष्ट कौशल तथा अभिव्यञ्जनाको नवीन ढाँचालाई प्रस्तुत गर्ने प्रणाली नै

अग्रभूमि निर्माण हो । कथामा **समानान्तरता (Parallalism)** र **विचलन (Devidiation)** गरी मूलतः दुई पक्षबाट अग्रभूमि निर्माण गरिन्छ ।

व्याकरण, छन्दशास्त्र, अलङ्कारशास्त्र आदिको नियममुताविक भाषाको अनुशासित प्रयोग तथा नियमित पुनरावृत्तिबाट हुने शैलीय विशेषतालाई **समानान्तरता** भनिन्छ भने यसको ठीक विपरित अवस्था अर्थात् मानक नियमहरूको व्यतिक्रमिक विन्यासबाट प्राप्त हुने शैल्यिक गुरूत्वलाई **विचलन** भनिन्छ । यी दुवैसंज्ञाले कुनै पनि साहित्यिक कृतिभित्र अन्तरनिहितभाषिक सौन्दर्यको व्युत्पत्ति गर्ने पद्धतिलाई लक्षित गरेका छन् ।

जे. एन्. लीचले अग्रभूमि निर्माणलाई विकल्पक्रमी (Pardigmatic) र विन्यासक्रमी (Syntagmatic) गरी दुई प्रकारमा वर्गीकरण गरेका छन् । उनका अनुसार विकल्पक्रमी अग्रभूमि निर्माण **विचलन** हो र विन्यासक्रमी अग्रभूमि निर्माण **समानान्तरता** हो । (लीच, फाउलर, सन्, १९७९: पृ-१४५) यसलाई अझ स्पष्ट पार्नको लागि उनले निम्नलिखित आरेखलाई प्रस्तुत गरेका छन् :

विन्यासक्रमी
(Syntagmatic)

विकल्पक्रमी
(Pardigmatic)

उपर्युक्त आरेखमा रहेका दुई भिन्न-भिन्न स्थितिहरूले **समानान्तरता** र **विचलन** बीचको अन्तर तथा यिनीहरूको स्वरूपलाई सूचित गरेका छन् । पहिलो स्थितिमा रेखाहरूको अतिरिक्त नियमितता रहेको छ, जसले अग्रभूमि निर्माणको **समानान्तरता** अर्थात् विन्यासक्रमी स्वरूपलाई प्रस्तुत गर्दछ । दोस्रो स्थितिमा बीचको खाली स्थानले रेखाहरूको नियमिततालाई अतिक्रमण गरेको छ, जसले **विचलन** अर्थात् विकल्पक्रमी स्वरूपलाई प्रस्तुत गर्दछ । यसबाट **विचलन** र **समानान्तरता** शैली निर्माणका दुई अलग-अलग प्रवृत्ति हुन् भन्ने तथ्यलाई स्पष्टसँग बोध गर्न सकिन्छ ।

हिन्दीका लेखक डा. पाण्डेय शशिभूषण **शीतांशु** ले अग्रभूमि निर्माणलाई अग्रपस्तुतिको संज्ञा दिँदै यस अन्तर्गत **विचलन (Deviation)**, **विपथन (Deflection)**,

समानान्तरता (Parallasm) र विरलता (Rarity) जस्ता ४ वटा प्रक्रियाहरूको उल्लेख गरेका छन् । (शीतांशु, पृ-१४१) विचलन र विपथनको मूल धारणा मानकको अतिक्रमणप्रति नै संकेन्द्रित रहे पनि उनले यी दुवै पक्षबीचको सूक्ष्मअन्तरलाई केलाउँदै सामान्य गद्य भाषाको मानक रूपबाट भएको अतिक्रमणलाई विचलन तथा रचनाकारको निजी भाषा प्रयोगको मानकबाट भएको अतिक्रमणलाई विपथनको रूपमा चर्चा गरेका छन् । यसै गरी विरलतामा न्यूनतम व्यवहृत भाषिक एकाइ अर्थात् एक भाषिक रूपको रेखाङ्कन हुने तथ्यलाई पनि सङ्केत गरेका छन् ।

माथिका विभिन्न सन्दर्भहरूको समष्टिबाट विचलन भनेको अग्रभूमि निर्माणको एउटा विशिष्ट पद्धति हो भन्ने निश्कर्ष प्राप्त हुन्छ । भाषाका मानक व्यवस्थाहरूको सार्थक अतिक्रमणबाट अभिव्यक्तिलाई सुन्दर र प्रभावकारी तुल्याउने कार्यमा यसको शैलीय भूमिका अत्यन्त महत्त्वपूर्ण छ ।

१.३ विचलनको परम्परा र विकास :

संस्कृत साहित्यमा एउटा प्रसिद्ध उक्ति छ- निरङ्कुशाः काव्यः अर्थात् काव्य निरङ्कुश हुन्छन् । यस उक्तिले भाव, विचार, कल्पना, अनुभूति आदिमा कथाकारको स्वच्छन्द र निरङ्कुश उडानको अतिरिक्त भाषिक प्रयोगको सन्दर्भलाई पनि सङ्केत गरेको छ । (तिवारी : पृ-४१) भाषिक विचलन वा मानकको अतिक्रमण भन्नु कथाकारको यही निरङ्कुश प्रवृत्तिको परिणाम हो । पूर्वीय र पाश्चात्य दुवै साहित्यिक परम्परामा कथाको जन्मकालसँगै कुनै न कुनै रूपमा विचलनको प्रक्रिया स्वाभाविक रूपले नै आरम्भ भएको हो । कथाको सत्ता भाषाको सामान्य रूपभन्दा पृथक र विशिष्ट हुनुले नै विचलनको स्थितिलाई स्वतः प्रमाणित गरेको छ, जसलाई पाश्चात्य सौन्दर्यशास्त्रमा स्टोरिक लाइसेन्स (Storic License) को रूपमा स्वीकार गरिएको पाइन्छ । (अब्राम्स : पृ-१३३)

चाहे इटालेली कवि चाहे जो भएपनि र जुनसुकै रूपमा भए पनि भाषाको सार्थक विचलनले कथामा एउटा विशिष्ट शैली र भाषिक सौन्दर्यको नवीन अर्थलाई प्रतिपादन गरेको हुन्छ भने निरर्थक विचलन चटक र भ्रान्तिहरूले कथालाई यान्त्रिक, जर्जर र विद्रुप तुल्याएका हुन्छन् । साहित्यका अन्य विधाहरूमा भन्दा कथा विधामा भाषिक विचलनको स्थिति उर्वर र प्रभावपूर्ण अवस्थामा रहेको देखिन्छ । शुरुदेखि अहिलेसम्मका प्रायः अधिकांश कथाहरूमा कतै विलक्षण रूपमा र कतै स्वभाविक एवम् सामान्य रूपमा विचलनका विविध प्रक्रियाहरू घटित भएको पाइनुले एउटा सशक्त शैलीय उपादानको रूपमा यसको सिर्जनात्मक परम्परा त्यतिकै उर्जाशील तथा व्यापक पनि छ ।

विचलनलाई भाषिक कलाको एउटा महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा राखेर यसलाई कृतिगत विश्लेषणको मजबुत आधारको रूपमा प्रतिष्ठापित गराउने कार्यचाहिँ आधुनिक भाषाविज्ञान र शैलीविज्ञानको जन्मकाल सँगसँगै प्रारम्भ भएको हो । २० औँ शताब्दीको आगमनसँगै आधुनिक भाषाविज्ञानको प्रारम्भ र विकास भयो । यसले आफ्नो अध्ययन क्षेत्रभित्र साहित्यको भाषालाई पनि समेट्यो । साहित्यको यही भाषापरक अध्ययनबाट शैलीवैज्ञानिक पद्धतिको उदय भएको हो । आधुनिक भाषाविज्ञानका जन्मदाता फर्डिनान्ड डी. सस्यूर (सन् १८३०-१९३३) को नवीन् अवधारणाहरूले यस क्षेत्रमा प्रमुख उत्प्रेरक स्रोतको भूमिका खेलेका छन् । (त्रिपाठी : पृ-४६७) शैलीलाई मानक विचलनको रूपमा हेर्ने दृष्टिकोणको थालनी पनि यहीँबाट भएको देखिन्छ । सस्यूरले भाषाको सामान्य वा मानक अवस्था (Langue) बाट व्याक्ति प्रयुक्त वाणी (Parole) लाई पृथक राखेर विचलनको सत्तालाई शैलीगत व्युत्पतिको अर्थमा प्रयोग गरेका छन् । भाषाका बहुसुत्री प्रकार्यहरूमध्ये एउटा विशिष्ट प्रकार्य (Unction) को रूपमा यसले काव्यिक सामर्थ्यको सम्पादन (Performance and poetic capability) गरेको हुन्छ । सामान्य भाषाको सापेक्षतामा काव्यिक भाषामा विचलनको तीव्रता अत्याधिक मात्रामा देखापर्छ । सस्यूरले ल्यङ्ग र प्यारोल को अतिरिक्त एककालीकता कालक्रमिकता, सङ्केतक, सङ्केतित, सहचारक्रमी र विन्यासक्रमी आदि शब्द युग्महरूको प्रयोग गरेर भाषाको स्वरूप र शब्दलाई सूक्ष्मतापूर्वक दर्शाएका छन् । यी शब्दयुग्महरू पनि प्रकारान्तरले मानक र विचलनप्रति नै परिलक्षित रहेका देखिन्छन् ।

त्यसपछि चेक संरचनावादी यैन मुकारोव्स्की र यू.बी. बोरम, फ्रान्सेली शैलीवैज्ञानिक चार्ल्स बाली र माइवेल रिफातेर, जर्मन शैलीवैज्ञानिक लिओ स्पिट्जर तथा अमेरिकी शैलीवैज्ञानिकहरू गिराड र रिचर्ड ओहमनलगायत शैलीविज्ञानसँग सम्बन्ध अनेकौँ विद्वानहरूले मानक विचलनबाट देखापर्ने भाषाको विशिष्ट अवस्थालाई शैलीको रूपमा विश्लेषण गर्ने परम्परालाई अघि बढाएका हुन् ।

यैन मुकारोव्स्की प्राग भाषाविज्ञान मण्डलीसँग सम्बन्धित एउटा प्रभावशाली स्तम्भ हुन् । यिनले काव्यभाषा र स्तरीय भाषालाई परस्पर विपरीतगामी भाषिक रूप मानेका छन् । (नेपाल : पृ-६८) यिनको धारणाअनुसार काव्यभाषा मानक भाषाको एउटा प्रकार नभएर छुट्टै भाषिक रूप हो र यसले विचलनको माध्यमद्वारा आफ्नो विशिष्ट स्वकीयता प्राप्त गर्दछ । भाषामा मानक र विचलनबीचको दुरीबाट काव्यात्मक स्वरूप निर्धारित हुन्छ, भन्ने मान्यता यिनको रहेको छ । रसियाली सम्प्रदायका एक प्रमुख सदस्यको रूपमा समेत रहेका मुकारोव्स्कीले अग्रभूमि निर्माणको अवधारणालाई पनि त्यतिकै सशक्ततापूर्वक प्रस्तुत गरेका

छन् । यिनले भाषिक प्रकार्यलाई काव्यत्मक, वैज्ञानिक, बोलचालसम्बन्धी र जनसम्पर्कीय गरी चार सूत्रमा वर्गीकरण गरेका छन् ।(त्रिपाठी : पृ-४८०) यीमध्ये पछिल्ला तीन ओटा प्रकार्यहरू साहित्यत्तर प्रकार्य हुन्, जसको मूल अभीष्ट सन्देशको सहज सम्प्रेषण हो र यिनमा मानक वा सामान्य भाषाको नै प्रयोग गरिएको हुन्छ । तर भाषाको काव्यात्मक या साहित्यिक प्रकार्यमा अभिव्यक्तिको सामान्यता र रूढतालाई अतिक्रमण गरेर नवीनतम् भाषिक स्वरूपको निर्माण गरिएको हुन्छ । उनले यसैलाई नै शैलीको विशिष्टीकृत रूप मानेका छन् ।

यु.बी. बोरमले पनि शैलीलाई मानकबाट विचलनको रूपमा लिएका छन् । उनले शैली विश्लेषणका निम्ति दुईवटा प्रक्रियाहरूको उल्लेख गरेको पाइन्छ :

- क) विशिष्ट र शैलीयुक्त अभिव्यक्तिको आधारको रूपमा रहेको मानकको पुननिर्माणबाट र
- ख) शैलीगत दृष्टिले उदासीन सामान्य अभिव्यक्ति र त्यसको शैलीकृत रूप बीचमा रहेको अन्तरसम्बन्धको उद्घाटनबाट ।

यसरी उनको दृष्टिमा अभिव्यक्ति शैलीयुक्त र शैलीविहीन दुवै किसिमको हुन सक्छ, भन्ने देखिन्छ ।(नेपाल : पृ-६८) उनले शैली साहित्यिक भाषाको मानकसँग सम्बन्ध, सामाजिक, सम्प्रेषणमा पाठको भूमिका, सम्प्रेषणको प्रकार तथा भाषाको रागात्मक अभिव्यञ्जनात्मक माध्यमको प्रयोगमा निर्भर रहन्छ, भन्ने अभिमत प्रस्तुत गरेका छन् ।

सस्युरका शिष्य चार्ल्स बालीले शैलीविज्ञान शब्दको प्रथम प्रयोग गरेका हुन् ।(नेपाल : पृ-६९) यिनले साहित्यत्तर भाषिक प्रयोगको मात्र अध्ययन गरेको पाइन्छ । वस्तुतः विचलनलाई पनि यिनले साहित्यिक सन्दर्भमा पृथक रूपमा नै राखेर चर्चा गरेका छन् । यिनले सामान्य व्यवहारको भाषालाई मानक रूपमा र व्यक्तिद्वारा प्रयुक्त भाषालाई त्यस मानकबाट विचलनको रूपमा लिएका छन् ।

संरचनात्मक शैलीविज्ञानका क्षेत्रमा प्रथम र युगान्तकारी अध्येताको रूपमा रहेका फ्रान्सेली शैलीवैज्ञानिक माइवेल रिफातेरले पनि शैलीलाई मानक विचलनको रूपमा लिँदै यसलाई लेखकीय कोणबाट भन्दा पाठकीय कोणबाट सहज रूपमा विश्लेषण गर्न सकिने दृष्टिकोण प्रस्तुत गरेका छन् । उनी औसत पाठक प्रतिक्रियाको आधारमा शैलीको कृतिपरक विश्लेषण गरिनुपर्ने मान्यता अगाडि सार्दछन् ।(त्रिपाठी : पृ-४८०) यद्यपि पाठक प्रतिक्रियाको व्यक्तिगत मूल्याङ्कनअनुसार पृथक हुने हुँदा पूर्णतः विश्वसनीय हुँदैनन् र ती शैलीतत्त्वको स्थितिका सामान्य सूचक मात्र हुन् । यसो हुँदा पाठक प्रतिक्रियाको प्रमाणिकता मानकबाट

विचलनको संरचनात्मक आधारअनुसार निर्धारण गरिनुपर्ने अभिमत उनले प्रस्तुत गरेका छन् ।

जर्मनेली शैलीवैज्ञानिक लिओ स्पिट्जरको धारणाअनुसार मानकवाट विचलन भनेको भाषिक प्रयोगको क्रममा एउटा अर्को ऐतिहासिक कदम चाल्नु हो ।(फ्रिमन : पृ-२५) यिनले शैलीलाई मनावैज्ञानिक दृष्टिकोणवाट अवलोकन गर्दै यसको वस्तुगत आधार खोज्ने प्रयास गरेका छन् । परन्तु यिनले कृतिको सम्पूर्णताको केन्द्रविन्दु लेखकको मनोलोकलाई नै मानेको हुँदा र लेखकीय उद्देश्य लेखकले मात्र स्पष्टसँग बोध गर्न सक्ने हुँदा यिनको सिद्धान्तलाई त्यति वस्तुपरक मानिदैन तापनि साहित्यको शैलीगत अध्ययनतर्फ यिनलाई उत्प्रेरित गर्ने प्रमुख तत्त्व विचलन नै रहेको देखिन्छ ।

रिचर्ड ओहमनले कृतिको शैलीगत अध्ययनलाई वाक्य स्तरमा राखेर हेर्ने प्रयत्न गरेका छन् । (त्रिपाठी : पृ-४७९) यिनले वाक्यगत घटकहरूमा पाइने विचलनलाई नै शैली मानेको पाइन्छ ।

अर्का विद्वान जे.एन. लीचले अग्रभूमी निर्माणका लागि समानान्तरता र विचलन दुईवटा महत्त्वपूर्ण अङ्ग रहेको कुरा उल्लेख गर्दै मानकको अतिक्रमण र अप्रचलित प्रयोगलाई विचलनको संज्ञा दिएका छन् ।(त्रिपाठी : पृ-४८८-८९) उनले समानान्तरताको सिर्जनामा पनि विचलनको भूमिका रहने तथ्यतर्फ सङ्केत गरेको पाइन्छ ।

यसरी शैलीविज्ञानसँग सम्बद्ध विभिन्न विद्वानहरूले विचलनलाई शैलीसापेक्ष रूपमा विशिष्ट महत्त्व दिँदै आएको देखिन्छ । निश्चय नै रूपान्तरण व्याकरणका मुर्धन्य सारथी नोम चम्स्कीले भनेभै भाषा नियम शासित सुत्रबद्ध व्यवहार हो र व्याकरणका नियमले हरेक भाषाभाषीको व्यवहारलाई नियन्त्रित गरिरहेको हुन्छ । तर यसको विपरित काव्यत्मक भाषाले व्याकरणका रूढ र यान्त्रिक कारणहरूवाट अमलेख खोजिरहेको हुन्छ, आफ्नो स्वतन्त्र र स्वशासित सत्ता खोजिरहेको हुन्छ ।

समष्टिमा के भन्न सकिन्छ भने विचलनलाई शैलीको रूपमा स्वीकार गर्ने विभिन्न विद्वानहरूले यसलाई भाषिक सौन्दर्यको पृथक र अर्थपूर्ण गोलार्द्धको रूपमा पनि त्यत्तिकै महत्त्व प्रदान गरेका छन् ।

१.४. विचलनका कारणहरू :

साहित्यिक भाषामा विचलनको स्थिति देखापर्नुमा मूलतः दुईवटा कारणहरू रहेका छन् :

- क) भाषिक नियमको अज्ञानता र व्याकरणिक अशुद्धिबाट (निरर्थक र त्रुटिपूर्ण विचलन)
ख) शैलीगत विशिष्टता र सौन्दर्य सङ्गतिको सचेतताबाट (सार्थक र कलात्मक विचलन) ।

भाषिक विचलनको सिर्जनात्मक प्रयोजन र कलात्मक मूल्यको दृष्टिकोणबाट हेर्दा कारण क द्वारा हुने विचलनको कुनै अर्थ र औचित्य छैन । यस्तो विचलनले भाषिक कलामा कुनै विशिष्ट शैलीको निर्माण गर्न सक्दैन, बरू कथाको सौन्दर्य नै विद्रुप र दुर्घटित बन्दछ, सिर्जनात्मक मूल्य आहत र आक्रान्त बन्दछ । आजका अनेकौं कथाकारहरूले व्याकरणिक नियम र भाषिक प्रयोगमा यस्तै अनेकौं त्रुटिहरूको प्रदूषण फैलाएर आख्यानात्मक सौन्दर्यको अवमूल्यन गरेका छन् । भाषाको दुरुपयोग र भाषिक दरिद्रताबाट कथाको अन्तिम सतित्व अपहरण हुन्छ । यस्तो स्थितिलाई कथामा भाषिक प्रदूषणको संज्ञा दिन सकिन्छ । यस्तो प्रदूषणका लागि स्वयम् कथाकारहरू तथा पत्रपत्रिकाका सम्पादकहरू दुवै थरी त्यत्तिकै जिम्मेवार छन् । प्रस्तुत अध्ययनमा यस प्रकारको विचलनलाई भाषिक त्रुटिको रूपमा लिइएकाले विवेच्य विषय बनाइएको छैन ।

कारण ख द्वारा अभिज्ञप्त हुने विशिष्ट अर्थमा नै शैलीविज्ञानले विचलनको सौन्दर्यमूलक अभिलक्षण र यसका सार्थक प्रयुक्तिहरूको निरूपण गर्दछ । भाषा स्वयम्मा आख्यान होइन । यसर्थ कथाको लक्ष्य भाषिक सौन्दर्यको अभिव्यञ्जना मात्र हुन सक्दैन र भाषाको साध्य पनि आख्यानात्मक विशिष्टताको प्राप्ति मात्र होइन । कथामा भाषाको माध्यमबाट जीवन चेतना र सौन्दर्य चेतनाको अर्थ खोजिन्छ । सौन्दर्य चेतना भन्ने कुरो स्रस्टाको अन्तर्चेतना र कृतिको अन्तरङ्गभित्र मात्र सीमित हुँदैन र यसको एउटा ठूलो प्रतिशत भाषिक कलाको विरासतमा उभिएको हुन्छ । सर्जकद्वारा प्रयोग गरिएको भाषिक सौन्दर्यको विशिष्ट सङ्गति नै कुनै पनि कृतिको पहिलो मुस्कान हो । जीवन चेतनाको प्रभावकारी सम्प्रेषणका लागि पनि यसको त्यत्तिकै मननीय भूमिका हुन्छ । कथामा भाषिक सौन्दर्यको अन्वेषण गर्ने विभिन्न पद्धतिहरूमध्ये विचलन एउटा महत्त्वपूर्ण पद्धति हो । प्रस्तुत अध्ययनमा विचलनको यही व्यापक अर्थलाई आधार मानेर छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा यसको प्रायोगिक सार्थकतालाई सिद्ध गर्न खोजिएको छ ।

१.५. मानकको निर्धारण :

मानकको निक्यौल र त्यसबाट हुने विचलनका प्रक्रियाहरूलाई निर्धारित गर्ने कार्य त्यत्तिकै कठिन, अमूर्त र विवादास्पद छ । मानक के हो ? र यसबाट कति दुरीमा विचलनको सत्ता निर्धारित हुन्छ ? विचलन भनेको भाषिक व्यवस्थाका सम्भाव्य र उपलब्ध विकल्पहरूबीचकै छनोट किन होइन ? यदि हो भने कुनचाहिँ विकल्पलाई मानक ठान्ने र त्यसबाट पृथक राखेर कसरी विचलनको अस्तित्वलाई प्रमाणित गर्ने । यदि विचलन भनेको भाषिक व्यवस्थाको सम्भाव्य विकल्प होइन भने साहित्यिक भाषामा यो किन स्वीकृत छ ? इत्यादि प्रश्नहरूले शैलीविज्ञानको क्षेत्रमा अनेकौँ विवादहरू खडा गरेका छन् । भाषाको मानक रूप स्वयम्मा नै प्रवहणशील, विचलनशील र परिवर्तनशील छ । हिजोको मानवले निर्धारित गरेका सूत्रहरूभित्र भाषाको वर्तमान स्वरूप अर्थिन सक्दैन र आज हामी जसलाई विचलन भन्ने गछौँ त्यसले भोलिको स्थितिमा आफूलाई मानक रूपमा प्रतिष्ठापित गर्नु धेरै हदसम्म सम्भव छ । वैयक्तिक शैलीलाई सामान्यताबाट छुट्याउने कि सामान्यतालाई वैयक्तिक शैलीबाट छुट्याउने भन्ने प्रश्न पनि त्यत्तिकै प्रबल रूपमा उठेको पाइन्छ । एउटै भाषा, एउटै समय र एउटै व्याकरणका परिधिभित्र लेखिएका कृतिहरूमा पनि परस्पर असमानता रहने हुनाले मानक र विचलनसम्बन्धी धारणा स्वयम्मा विवादग्रस्त छ । फेरि व्याकरणसम्मत प्रयोगलाई मात्र मानक प्रयोग भन्ने हो भने व्याकरणिक दृष्टिले विचलनरहित प्रयोग पनि शैली या भावका दृष्टिले विचलित हुन सक्छ भन्ने तर्कलाई पनि अधि सारिएको देखिन्छ । डेभिड लज र डार्विसायरले कथ्य भाषालाई कि लेख्य व्याकरणलाई मानक मान्ने भन्ने बारेमा व्यापक छलफल गरेका छन् । डेभिड लजका अनुसार लिखित व्याकरणदेखि बाहिर विभिन्न व्यक्तिबोलीहरूबीचमा पाइने पारस्परिक सामन्जस्यलाई नै मानक मान्ने हो भने पनि वास्तविक प्रयोगमा यस किसिमको कुनै मानकको स्थितिबोध नहुने हुनाले यसले साहित्यको शैलीपरक अध्ययनमा वस्तुनिष्ठ सहयोग प्रदान गर्न सक्दैन । (लज : पृ-६९) डार्विसायरका अनुसार पनि वास्तविक प्रयोगमा मानक भनिने कुनै त्यस्तो कुरा छैन । यी एउटा सूत्रको माध्यमबाट व्यक्त गरिनुपर्ने अवधारणा मात्र हो । जुन अरू सम्पूर्ण शैलीपरक तत्त्वहरू भिकिसकेपछि बाँकी रहन्छ । (डार्विसायर : भूमिका) फेरि भाषिक प्रयोग शैलीयुक्त वा शैलीविहीन हुनसक्छ कि सक्दैन ? भन्ने प्रश्नमा पनि त्यत्तिकै गम्भीर विवादहरू रहेका छन् । उनले भनेभैँ व्याकरणिक नियमको अज्ञानतावस गरिने अव्याकरणिक प्रयोग विचलन होइन । उनले विश्लेष्य, सार्थक र सचेत प्रयोगप्रति जोडदिएका छन् । मानकबाट

विचलनको रूपमा शैलीको अध्ययन गर्नका लागि उनले मूलतः निम्नलिखित तीनओटा कुराहरू आवश्यक रहेको कुरा उल्लेख गरेका छन् ।

- क) मानकको बारेमा पर्याप्त विवरण दिनसक्ने र भाषाका शैलीगत विशेषताहरूलाई सूक्ष्म रूपले प्रस्तुत गर्नसक्ने व्याकरण, जसले विचलनको विश्लेषीकरणका निम्ति आवश्यक पारिभाषिक शब्दभण्डार पनि प्रदान गरेको होस् ।
- ख) भाषाका विभिन्न प्रयुक्तिहरूसँग तुलना गरेर हेर्नका लागि एउटा विशेष सन्दर्भ-सामग्री जसको माध्यमबाट भाषाको विशिष्ट प्रयोगलाई त्यसको उद्गम स्रोत एवम् समयको सापेक्षतामा राखेर अवलोकन गर्न सकियोस् ।
- ग) एउटा त्यस्तो आलोचनात्मक उपकरण, जसले भाषिक प्रयोगको शैलीगत सार्थकताप्रति कुनै विशेष निष्कर्षसम्म पुग्न सहयोग पुऱ्याओस् ।

यसरी डार्विसायरले उल्लेख गरेका माथिका तीनओटा साधनहरूको माध्यमबाट मानकको निर्धारण गर्ने कार्य पनि केही हदसम्म सरलीकृत हुनसक्ने देखिन्छ । भाषामा केही यस्ता सामान्य विशेषताहरू हुन्छन्, जसले विभिन्न व्यक्तिबोलीहरूबीच पारस्परिक समानता र समिप्य स्थापना गरेर सम्प्रेषणलाई सहज तुल्याउँछन् । मानकको स्थापना यसैको समष्टिबाट हुन्छ । कुनै पनि भाषाको वर्तमान स्वरूप तथा व्याकरणिक संरचनाको सूक्ष्म र वस्तुपरक अवलोकनबाट साहित्यिक भाषामा विचलनको प्रक्रियालाई स्पष्ट ढङ्गले अनुशीलन गर्न सकिन्छ । शैलीविज्ञानले विचलनको गुणात्मक प्राप्ति र साहित्यिक सरोकारसँग सम्बद्ध अनेकौँ विशिष्ट पक्षहरूको उद्घाटन गरेर मानकको सामान्यताबाट साहित्यिक भाषाको दूरीलाई निर्धारण गर्दछ ।

प्रस्तुत सन्दर्भमा नेपाली भाषाको वर्तमान स्वरूप र यसको आन्तरिक संरचनामा आधारित व्याकरणका सामान्य, प्रचलित र स्वीकृत नियमलाई मानकको रूपमा अङ्गीकार गरिएको छ र छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा यसको अतिक्रमणका प्रक्रियाहरू तथा तिनबाट अभिव्यञ्जित भाषिक सौन्दर्यको व्युत्पत्ति गर्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

१.६. विचलनका प्रक्रिया र प्रकारहरू :

कथामा भाषिक विचलनका अनेकौँ प्रक्रिया र प्रकारहरू देखिन्छन्, जसलाई विभिन्न विद्वानहरूले आ-आफ्नै ढङ्गले वर्गीकरण गर्दै आएका छन् । यस्ता वर्गीकरणहरूमध्ये केही अव्याप्तिपूर्ण र केही अतिव्याप्तिपूर्ण अवस्थामा रहेकाले ती पूर्णतः विवादरहित

देखिंदैनन् । नेपालीका शैलीवैज्ञानिक समालोचक मोहनराज शर्माद्वारा लिखित शैलीविज्ञान नामक ग्रन्थमा विचलनलाई सात प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ ।(शर्मा : पृ-२७) उनको वर्गीकरण जे. एन. लीचको वर्गीकरणसँग आधारित छ । यस वर्गीकरण अनुसार विचलनका निम्नलिखित प्रकारहरू देखिन्छन् :

१. कोशीय विचलन
२. व्याकरणिक विचलन
३. ध्वनि-प्रक्रियात्मक विचलन
४. लेख-प्रक्रियात्मक विचलन
५. अर्थतात्त्विक विचलन
६. भाषिका विचलन
७. प्रयुक्ति विचलन

परिच्छेद - दुई

नेपाली कथाको विकासक्रम

र

कथाकार महेशविक्रम शाहको कथायात्रा

२.१. नेपाली कथाको विकासक्रम :

यस शोधकार्यको प्रमुख उद्देश्य महेशविक्रम शाहद्वारा लिखित छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहभित्र रहेका कथाहरूमा भाषिक विचलन रहेको कारण यहाँ नेपाली कथाको विकासक्रम र कथाकार महेशविक्रम शाहको कथायात्रालाई उल्लेख गर्दा केही सान्दर्भिक देखिने भएकोले यस विषयमा सङ्क्षिप्त रूपमा चर्चा गरिएको छ :

वि.सं.१८२५ मा पृथ्वीनारायण शाहले नेपाल एकीकरण पश्चात नेपाली कथाले लिखित रूपमा आफूलाई अभिव्यक्त गर्न सफल भएको पाइन्छ । त्यस क्रममा शक्तिबल्लभ अर्यालद्वारा अनुदित महाभारत विराट्पर्व (१९२५) लाई प्रथम् लिखित कथा मानेपछि, नेपाली कथाको तात्कालिक अवस्थादेखि हालसम्मको समयावधिमा थुप्रै अनुदित तथा मौलिक (संस्कृत, अङ्ग्रेजी, हिन्दी, उर्दु, बंगाली) कृतिहरू लेखिए र नेपाली भाषामा प्रकाशित भए । यसै समयावधिबाट नेपाली कथाको थालनी भएको पाइन्छ । त्यस्ता अनुदित कृतिहरू महाभारत विराट्पर्व, हितोपदेश मीत्रलाभ, पिनासको कथा, सेरामपुरको बाइबल, मुनसिका तीन आहान र विरबल चातुरी प्रमुख रहेका पाइन्छन् ।

प्राचीन अवस्थामा मौलिक कृतिको रचना नहुनु र आख्यानले लोकप्रियता हाँसिल गर्नुको अवस्थादेखि गोरखापत्रको प्रकाशन (१९५८), नासो कथाको प्रकाशन, शारदा पत्रिकाको प्रकाशनजस्ता कृतिहरूले मौलिकता प्रदान गर्दै नैतिकता, औपदेशिक, धार्मिक सन्देश प्रदान गर्ने खालका कथादेखि लिएर अतिमानवीय र मानवेत्तर पात्रको उपस्थिति सस्तो भावना र तिलस्मी तथा जादुगरी आदि जस्ता प्रवृत्ति बोकेर नेपाली कथाले आधुनिकता प्रदान गर्दै आएको देखिन्छ । साथै नेपाली कथायात्राले परम्परादेखि आफ्नो कथानकलाई समेट्ने क्रममा कहानीको रूपमा प्राचीन अवस्थादेखि वर्तमान अवस्थासम्म आइपुगेको देखिन्छ ।

नेपाली कथाको वर्तमान अवस्थालाई निर्धारण गर्ने कार्यमा विभिन्न विद्वानहरूले आ-आफ्नै प्रकारका अभिमतहरू प्रस्तावित गरेका छन् । विगत र भविष्यबीचको सङ्क्रमणको

सन्धिरेखाको रूपमा रहेर अहिलेको समयलाई जनाउने यो शब्द मूलतः इतिहासको प्रत्येक पछिल्लो कालखण्डप्रति संकेन्द्रित रहेको छ ।

सामाजिक विषयवस्तुलाई यथार्थवादी धरातलमा उभ्याउँदै नेपाली कथाको मौलिक परिवेशलाई पदारपण गर्ने पत्रिका शारदाको योगदान अत्यन्त महत्त्वपूर्ण रहेको पाइन्छ । आधुनिक जगतमा आइपुग्दा नेपाली कथाले यथार्थता, बौद्धिकता, वैज्ञानिक दृष्टिकोण, आधुनिक शैली, दृश्यात्मक पद्धति, कलात्मकता, राजनीतिक पृष्ठभूमि, स्वच्छन्दतावादको सुरूवात, सामाजिक जीवनका विभिन्न समस्याहरूलाई टिप्दै स्वच्छन्दतावादी, यथार्थवादी धारामा कथा लेख्ने परम्पराको थालनी, प्रयोगवादी धाराको थालनी, मनोवैज्ञानिक अवधारणा, समाजवादी यथार्थवादको पृष्ठभूमिका साथै आयमेली आन्दोलनका साथै अन्य साहित्यिक आन्दोलनले पनि परम्पराको विरोध गरी नवीन शिल्पविधान तथा नवीन विषयवस्तुको खोजी गर्दै स्वच्छन्दतापूर्वक कथा लेखनको आधुनिक परम्परासम्म आइपुग्दा यस विधाले नेपाली साहित्यमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिएको देखिन्छ । त्यसै योगदानको परिणाम स्वरूप नयाँ

विचार धारामा स्वच्छन्दतापूर्वक संरचित यथार्थवादी धरातलमा रचिएको छापामारको छोरो कथासङ्ग्रह एक विशिष्ट कृतिको रूपमा उदृत भएको छ ।

छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको सौन्दर्य चेतना र जीवन चेतना मूलतः यथार्थवादी जटिलता र सम्प्रेषणहीन बौद्धिकता विरुद्धको असन्तुष्टिबाट निर्माण भएको पाइन्छ । संख्यात्मक रूपमा कथाकारको निकै ठूलो समूह क्रियाशील रहेको यस प्रकारको अख्यान जगतमा अनेकौ कथाकारहरू आफ्नो सिर्जनात्मक स्वकीयता निर्माण गर्न निरन्तर सङ्घर्षरत छन् ।

२.२. कथाकार महेशविक्रम शाहको सङ्क्षिप्त परिचय र कथाकारिता :

२.२.१. परिचय :

सेती अञ्चल अछाम जिल्लाको वैद्यनाथ गा.वि.स. वडा नं. ३ कालिमाटी गाँउमा वि.सं. २०२२ साल भाद्र १५ गते आमा विमला शाहको कोखबाट यस धर्तीमा पाइला टेकेका कथाकार महेशविक्रम शाहको बुबाको नाम सुरतबहादुर शाह हो ।

अछाम जिल्लाको पहाडी भूभाग र कैलाली जिल्लाको भावर प्रदेशको समतल भूभागमा खेल्दै रमाउँदै उनको बाल्यकाल बितेको हो । पहाडका डाँडाकाँडा, वनजङ्गल, खोलानाला र पाखापखेरा चहाउँ उनले बाल्यावस्थामै प्रकृतिसँग भिजन र परिचित हुन

पाएका हुन् । उनी वि.सं. २०२८ साल पुस र माघतिर अछाम जिल्लाबाट बसाइँ सर्ने क्रममा कैलाली जिल्लाको पाताभार भन्ने ठाँउमा आएका हुन् । उनका बुवा श्री सुरतबहादुर शाह प्रहरीको जागिरे भएका कारणले कैलालीको धनगढीमा सरूवा भएर आएका र उनलाई भेट्न धनगढी जाने क्रममा कथाकार शाहले पहिलो पटक भारतको तीनकुनिया, दुदुवाँ र गौरीफन्टा हुँदै रेलको यात्रा गरेका थिए ।

धनगढीमा बस्ने क्रममा धेरै साथीहरूसँग घुलमिल भएर सुरूवात गरेको साहित्यिक यात्रा र अन्य अतिरिक्त क्रियाकलापले उनलाई तात्कालीन विद्यालयले विर्सन नसकेको स्मरण हुन्छ । त्यसै क्रममा बुवाको सरूवाको कारणले उनी बैतडी जिल्लाको पाटनमा गएर अध्ययन गर्न थाले । अध्ययनको क्रममा त्यस विद्यालयले मञ्चन गरेको रामलीला नाटक हेर्न अवसर प्राप्त गरे । यो नाटक हेरिसकेपछि उनको मनमा साहित्यिक जागरणको भावना प्रस्फुटन हुन थाल्यो । यस नाटकले उनको मन रामायणले जस्तै गरी छोयो ।

कथाकार महेशविक्रम शाहको प्रारम्भिक शिक्षा अछाम जिल्लाकै कालिमाटी गाँउमै अवस्थित सूर्यचन्द्र मा.वि.मा बाह्रखरी सिकेर कक्षा ४ सम्मको अध्ययन धागढी स्थित गोमती प्राइमरी स्कूलमा, कक्षा पाँच बैतडीको पाटनबाट र कैलाली जिल्लाकै धर्मपुर गा.वि.स.स्थित सरस्वती नि.मा.वि. बाट कक्षा ६ सम्मको अध्ययन गरिसकेपछि पुनः कैलालीकै मनुवा गा.वि.स. को कञ्चनपुर गाँउमा अवस्थित जनता मा.वि.मा कक्षा सातसम्मको अध्ययन गरी सुदूरपश्चिमकै सबैभन्दा चर्चित टीकापुर आवाशीय मा.वि. बाट वि.स. २०३७ सालमा प्रवेशिका परीक्षामा प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण गरेको पाइन्छ ।

प्रवेशिका परीक्षा (हालको वीरेन्द्र विद्या मन्दिर) मा प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण गरिसकेपछि कथाकार महेशविक्रम शाह काठमाडौँको अमृत साइन्स क्याम्पसमा उच्च शिक्षा हासिल गर्नका निमित्त आए, जसको परीणामस्वरूप वि.स. २०४० मा आई.एस्सी र २०४५ मा वि.एस्सी. द्वितीय श्रेणीमा उत्तीर्ण गरे । त्यसैगरी वि.स. २०५३ सालमा जनप्रशासन (ए.पी.ए.)

विषयमा स्नातकोत्तर सम्मको र काठमाडौँको नेपाल ल क्याम्पसबाट वि.एल. सम्म र हालै त्रिचन्द्र क्याम्पसबाट मानवशास्त्रको स्नातकोत्तर तहको अन्तिम परीक्षा दिएर आफ्नो अध्ययनप्रतिको लगावको ज्वलन्त उदाहरणसमेत दिएको प्रकटीकरण भएको छ ।

२.२.२. महेशविक्रम शाहको कथायात्रा :

कथाकार महेशविक्रम शाहको पहिलो साहित्यिक सृजना कक्षा ४/५ मा पढ्ने बेला भएको थियो तर उनको पहिलो प्रकाशित साहित्यिक रचनाकृति भने वि.स. २०३५ सालमा हिमाली सौगात नामक पत्रिकामा प्रकाशित महानन्द सापकोटाको सम्बन्धमा लेखिएको एक

निबन्ध र म.वि. शाहको नामवाट प्रकाशित साहित्यिका फूल सापकोटा नामक कविता हो । त्यसपछि उनका थुप्रै कविता, गीत, कथा र निबन्धहरू स्थानीय, क्षेत्रीय र राष्ट्रिय पत्र-पत्रिकाहरूमा प्रकाशित हुन थाले । यसै क्रममा वि.स.२०३६ सालमा महेन्द्रनगरवाट प्रकाशित हुने साप्ताहिक वार्ता नामक पत्रिकामा उनको पहिलो कथाकृति आमा, वि.स. २०३८ मा चिया पसली कथा र धनगढीवाट प्रकाशित हुने साप्ताहिक पत्रिका परिचर्चामा सार्कीकी छोरी, वि.स. २०३९ मा मधुपर्कमा किसान शीर्षकको कविता प्रकाशित भयो । त्यसैले उनलाई सबैभन्दा बढी साहित्यिक कृति रचनामा प्रेरणा प्रदान गर्ने कृति विद्यालय जीवनमा नै गुनकेशरी लता कविता थियो, जसले उनलाई प्रथम पुरस्कार प्रदान गरेको थियो ।

त्यस कृतिको प्रेरणापछि उनले एउटा सासुबुहारीबीचको भगडा नामक एकाङ्कीको रचना गरेर मञ्चनसमेत गरेका थिए । अभिनयसमेत गर्न रूचाउने कथाकार शाहले सत्यवादी हरिशचन्द्र नामक नाटकको पनि अभिनय गरेका थिए । त्यसैगरी आधुनिक नाटककार विजय मल्लको कोही किन बर्वाद होस् भन्ने नाटकमा शिक्षकको भूमिकासमेत निभाएर साहित्य लेखनका साथसाथै अभिनय कालाको समेत प्रस्फुटन गर्ने कथाकार शाह नेपाली साहित्यको गद्यविद्याका क्षेत्रमा एक शसक्त प्रतिभाको रूपमा परिचित छन् ।

टीकापुर स्कूलमा अध्ययनरत हुँदा कथाकार शाह साहित्यिक कृतिहरू पढ्ने अभिमान पुरस्कार कृति भनेपछि हुरूकै हुने र खोजीखोजी पढ्ने स्वभाव उनमा रहेको थियो । त्यही अध्ययनको शिलशिलामा वि.स. २०३५ देखि वि.स.२०३६ सम्मको अवधिमा उनले नेपालका महान् साहित्यकारहरूका कृतिहरूको अध्ययन गरेका र त्यही अध्ययनको प्रेरणावाट विशेष साहित्यिक यात्राको प्रेरणामा थप इट्टा थपिएको देखिन्छ । यसै प्रेरणा स्वरूप उनले कविता सङ्ग्रह, कथासङ्ग्रह र निबन्धसङ्ग्रहको सिर्जना गरेर यही समयवाट नै आफ्नो साहित्यिक यात्राको सुरुवात गरेको प्रष्टोक्ति हुन्छ ।

वि.सं. २०३९ को मधुपर्कमा प्रकाशित किसान नामक कविता पश्चात वि.सं. २०४५ सालमा अनुराग साहित्यिक पत्रिकाको पहिलो अङ्कमा प्रकाशित सटाहा कथाले

उनलाई लामो समयसम्मको साहित्यिक निन्द्राबाट ब्यँझायो । त्यसपछि भने उनले विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा कथाहरू प्रकाशित गरेर आफ्नो कथाकारितालाई प्रस्फुटन गरेका छन् । प्रकाशित हुने क्रममा वि.सं.२०४८ सालमा प्रकाशित तृष्णा कथाले सफलताको उचाइसम्म पुऱ्याएपछि उनलाई सिर्जनामा अभ्र हौसला र उत्साहित बनायो । आफूले देखेका, भोगेका तथा अनुभूत गरेका विषयवस्तुलाई टपक्क टिपेर कथाको रचना गर्न कथाकार शाह एकदमै निपूर्णता साथ अग्रसर भए ।

व्यापक चर्चा र सफलतापछि कथाकार शाहले एक कथाकारको रूपमा परिचित हुने आकांक्षाअनुरूप साहित्यिका विभिन्न विदेशी विद्वानहरू रविन्द्रनाथ टैगोर, राहुल सांस्कृत्यान, प्रेमचन्द्र, लियो टाल्सटाय, गोर्की, आन्तोन चेखव, फ्योदर दस्तोवस्कि, अर्नेष्ट हामिडवे मोपासा आदिका साहित्यिक रचनाहरूको साथै नेपालीका साहित्यकारहरू भानुभक्त आचार्य, मोतिराम भट्ट, लेखनाथ पौड्याल, बालकृष्ण सम, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, माधवप्रसाद घिमिरे, मदनमणि दीक्षित, गोविन्दबहादुर मल्ल गोठाले, रमेश विकल, वि.पी.कोइराला, गुरुप्रसाद मैनाली, पुष्करशमसेर ज.व.रा., दौलतविक्रम विष्ट, पारीजात, ध्रुवचन्द्र गौतम, भूपी शेरचन, गोपालप्रसाद रिमाल, शङ्कर लामिछाने, भैरव अर्याल, डा. तारानाथ शर्मा, अभि सुवेदी, मनु ब्राजाकी, डा. गोविन्दराज भट्टराई, सरूमुक्त राजव, नारायण ढकाल, विक्रम सुब्बा, कृष्ण धारावासी, नयनराज पाण्डे आदिका थुप्रै कृति र रचनाहरूको गहिरो अध्ययन गरेको देखिन्छ । ती कृतिहरूको अध्ययनबाट उनलाई उपर्युक्त स्रष्टाहरूले लेखनमा कस्तो भाषाशैली, प्रस्तुतीकरण कला, वाक्यगठनकला र विषयवस्तुको छनोटलाई सुगठित गरेका छन् भन्ने कुराको मौका मिल्यो । यसरी यी अध्ययनले उनलाई नेपाली साहित्यमा आफ्नो सिर्जनशीलतालाई प्रस्फुटन गर्ने मौका प्रदान गर्‍यो, जसको फलस्वरूप छापामारको छोरो कथासङ्ग्रह हो ।

हाल काठमाडौँको महाराजगञ्जमा संयुक्त परिवारमा बसोवास गरिरहेका कथाकार महेशविक्रम शाह नेपाल सरकारको प्रहरी संगठनको एक सक्रिय सदस्यको नाताले आफ्नो जिम्मेवारी निभाउनु प्रमुख कार्य रहेको हुनाले सामाजिक सेवामा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा

सेवा गरिरहेकै पाइन्छन् । यसको उदाहरण स्वरूप वैद्यनाथ क्षेत्र विकास संस्था अछामको सामाजिक सेवासम्बन्धी कार्य, टीकापुर भूतपूर्व विद्यार्थी समाजको माध्यामबाट टीकापुर स्कूलको विकासका लागि थुप्रै सेवामूलक कार्यहरू सामाजिक सेवाका रूपमा पाइन्छन् भने सामाजिक व्यक्तित्वका रूपमा पनि कथाकार शाहलाई विगत र वर्तमानमा पनि हेर्न सकिन्छ । त्यसका साथै विभिन्न साहित्यिक पत्रिका, स्मारिका, वार्षिक मुखपत्र (

टीकापुर आवाज, समेटून स्मारिका, अनुराग, वैद्यनाथ क्षेत्र पत्रिका र गुरूकुल) पत्रिकाको सम्पादनसमेत गरेका कथाकार महेशविक्रम शाह नेपाली साहित्यका एक कुशल र क्षमतावान सम्पादकको रूपमा पनि चिनिन्छन् । त्यस्तै बौद्धिक व्यक्तित्व, गीतकार व्यक्तित्व, प्रकाशक व्यक्तित्व र नाटक अभिनय व्यक्तित्वको रूपमा चिनिने भएतापनि नेपाली साहित्यजगतले उनलाई एक यथार्थवादी कथाकारको रूपमा चिरपरिचित गराएको छ । जसको परिणाम वि.सं. २०६३ सालमा दिइने मदन पुरस्कार उनको **छापामाको छोरो कथासङ्ग्रह**ले प्राप्त गर्न सफल भयो । यस कृतिले नेपाली साहित्यमा बनाएको आफ्नो पहिचानलाई कथाकार महेशविक्रम शाहले आफ्नो साहित्यिक यात्रालाई अझ उचाइमा लैजाने छन् भन्ने विश्वास गर्न सकिन्छ ।

यसरी नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा देखाएको लगनशिलताको कदरस्वरूप कथाकार महेशविक्रम शाहलाई प्राप्त भएका केही सम्मान तथा पुरस्कारहरूमा-मदन पुरस्कार (२०६३), बगर सम्मान (२०५९),गोविन्दचन्द्र गौतम/दीपवतीदेवी स्मृति सम्मान (२०६०), मैनाली कथा पुरस्कार (२०६१), लोकेन्द्र साहित्य पुरस्कार (२०६१), प्रबल गोरखा दक्षिणबाहु चौथो, बीरेन्द्र ऐश्वर्या स्मृति पदक, रजत महोत्सव पदक, प्रहरी सेवा पदक, परदेश सेवा पदक, संयुक्त राष्ट्र संघ सेवा पदक : मोजाम्बिक, संयुक्त राष्ट्र संघ सेवा पदक : पूर्वी टिमोर तथा पानीपोखरी युवा क्लवबाट साहित्य सम्मान, सुदूरपश्चिमाञ्चल साहित्य समाजबाट साहित्य सम्मान (२०६४) र प्रहरी प्रधान कार्यालयबाट सम्मानपत्र आदिजस्ता सम्मान रहेका छन् ।

उपर्युक्त कथनबाट के बुझिन्छ भने नेपाली साहित्यको आख्यानमा विधामा एक नौलो आयाम र मौलिकपनाका साथ द्वन्द्व र युद्धकथाहरूको यथार्थ चित्रण गर्दै युद्ध र द्वन्द्वबाट पिल्सिएका वर्तमान नेपालीको जीवन सन्दर्भहरूलाई समेट्दै नेपालको १० वर्षे विभत्स कलाखण्डलाई जीवित राख्ने एक ऐतिहासिक दस्तावेज छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहले उनको प्रबल र प्रखर कथाकारितालाई सुनौलो गोरेटोको रूपमा निर्माणार्थ सहयोग साहित्यिक खुराक हो भन्न सकिन्छ ।

परिच्छेद-तीन

भाषिक विचलनका आधारमा छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको विश्लेषण :

मोहनराज शर्माले गरेको भाषिक विचलनको निम्नलिखित वर्गीकरणलाई आधार मानेर छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा भाषिक विचलनका विविध पक्षहरूको विश्लेषण र मूल्याङ्कन यस शोधपत्रमा गरिएको छ :

३.१. कोशीय विचलन :

शब्दकोशमा समावेश नभएका शब्दहरू स्रष्टाले आफैले निर्माण गर्ने वा परम्परामा रहेका शब्दहरूलाई नयाँपनका साथ उपस्थित गराएर आफ्नो अभिव्यक्तिलाई मूर्त तथा प्रभावकारी बनाउनका लागि प्रस्तुत गरिने शब्दहरू नै कोशीय विचलनयुक्त शब्दहरू हुन् । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा सामान्य भाषिक प्रयोगमा नआएका वा अरूद्वारा प्रयोग नभएका कारण कोशमा नरहेका नयाँ शब्दहरूको निर्माण गरेर प्रयोग गर्नु नै कोशीय विचलन हो ।

प्रत्येक भाषाको आफ्नै इतिहास र जीवन रहेको हुन्छ । सौन्दर्यशास्त्रको व्यापक परिधिभित्र शब्दका आफ्नै शक्ति र सीमाहरू रहेका हुन्छन् । साहित्यिक अभिव्यञ्जनको सामर्थ्यलाई समष्टिगत घनत्व प्रदान गर्न जतिवेला शब्दकोश समर्थ हुँदैन र स्रष्टाको अनुभूतिको शक्तिशाली आवेगलाई सम्बहन गर्न शब्दहरू दुर्बल ठानिन्छन्, त्यसवेला सौन्दर्य संगीतको अति विशिष्ट प्रयोजनका लागि भाषामा कोशीय विचलनको प्रक्रिया आरम्भ हुन्छ ।

कोशीय विचलन (Lexical deviation) भनेको शब्दनिर्माण प्रक्रियाको एउटा असामान्य र अतिक्रमण रूप पनि हो । धेरै लामो समयदेखि निरन्तर प्रचलनमा आएका र रूढ बनिस्केका शब्दहरूले स्रष्टाको सौन्दर्य चेतनालाई सशक्त र प्रभावकारी ढङ्गबाट प्रस्फुटन गर्न सक्दैनन् । यस्तो अवस्थामा स्रष्टाले आफ्नो शैलीलाई विशिष्ट बनाउनका लागि शब्द रचनाका विविध नवीन प्रक्रियाहरू वा मार्गहरूको आयोजन (उपयोग) गर्दछ । नयाँ-नयाँ सम्भावनाहरूको अन्वेषण र प्रयोग गर्दछ । यसरी शब्द-निर्माणका मानक प्रक्रियाहरूको सोद्देश्यतामूलक अतिक्रमणलाई नै शैलीविज्ञानको क्षेत्रमा कोशीय विचलनको नामले प्रचलित भएको पाइन्छ ।

कथाको भाषामा शब्दको माध्यमबाट अभिज्ञप्त हुने सौन्दर्यको एउटा विशिष्ट मूल्य हुन्छ, जसको केन्द्रीयतामा कोशीय विचलनका सोदेश्यता र सार्थकतालाई प्रमाणित गर्न सकिन्छ । स्रष्टा (कथाकार) शब्दको प्रयोक्ता मात्र होइन, निर्माता पनि हो । एकातिर नवीनतम् शब्दको निर्माण र अर्कोतिर प्रचलित शब्दको संरचनामाथि अतिक्रमण-यी दुवै कुराहरू कोशीय विचलनअन्तर्गत पर्दछन् । यसरी कथाको भाषामा शब्द-सौन्दर्यको- विशिष्ट सत्तालाई प्रतिष्ठापित गराउने एउटा महत्त्वपूर्ण पद्धतिको नाम नै कोशीय विचलन हो ।

प्रस्तुत छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा भएको अथवा प्रयुक्त कोशीय विचलनलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा उल्लेख गर्न सकिन्छ :

१. पहिले म गाउँ जाँदा राजमार्गसम्म गोरूले तान्ने लहणु आइपुग्थ्यो ।(पृ-७)
२. गोबरैलो माटोमा लडिबुडी गर्दै वरु मरन्व्याँसे कुरुरहरू भुरिहेका थिए ।(पृ-१०)
३. कोठासँगको मेरो लगाव र अपनत्त्व पुरानो भएको थिएन ।(पृ-१४)
४. उसलाई देखेर मान्छेहरू अचम्भित भइरहेका थिए । ।(पृ-२०)
५. सिपाही वीरबहादुरले आफ्नो पोष्ट सँभाल्यो । (पृ-२३)
६. मलाई अब ज्वेलर्समा गएर शीलाका लागि एउटा हार खरीद गर्नु थियो । (पृ-३३)
७. उसको खन्किएको हाँसोले मेरा कान बज्ज थाले ।(पृ-३६)

उपर्युक्त वाक्यमा रेखाङ्कित पदहरूले छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा कोशीय विचलनको प्रतिनिधित्व गरेका छन् । यहाँ मूल शब्दमा निरपेक्ष प्रत्ययहरूको व्याकरणका प्रचलित मानक नियमहरूको परिधिलाई अतिक्रमण गर्दै केही नयाँ शब्दहरू निर्माण भएका छन् । यी शब्दहरूले व्युत्पादन प्रक्रियामा नयाँ सम्भावनाहरूलाई लक्षित गरेका छन् । सामान्यतया यस्ता शब्दहरू न्यून प्रचलित वा अप्रचलित शब्द हुन् र नेपाली शब्दभण्डारमा नयाँ सन्ततिको रूपमा आएका हुन् । यस्ता शब्दहरूको निर्माण प्रक्रिया र अर्थलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

क्र.सं.	शब्द	क्वेषीय प्रयोग/क्वेषीय निर्माण प्रक्रिया	मनक रूप
१.	<u>लहणु</u>	नयाँ शब्दको प्रयोग	गोरूगाडा
२.	<u>गोबरैलो</u>	गोबर+ऐलो	गोबर
३.	<u>अपनत्त्व</u>	नयाँ शब्दको प्रयोग	आफ्नोपन
४.	<u>अचम्भित</u>	नयाँ प्रयोग	अचम्म
५.	<u>सँभाल्यो</u>	नयाँ प्रयोग	समाल्यो
६.	<u>ज्वेलर्समा</u>	अङ्ग्रेजी शब्दमा नेपाली विभक्ति प्रयोग गरी नयाँ प्रयोग	गहना गृह
७.	<u>खन्किएको</u>	क्वेषमा नभएको नयाँ प्रयोग	

कथाकारद्वारा स्वनिर्मित उपर्युक्त शब्दहरूले कथाको शैलीगत पक्षमा एउटा छुट्टै सौन्दर्यको प्रतिपादन गर्न खोजेका देखिन्छन् । उनले नेपाली भाषाका व्युत्पन्न शब्दहरूको भण्डारलाई अझ फराकिलो तुल्याएका छन् । यी शब्दहरू प्रयुक्त भएका माथि उल्लेखित वाक्यांशहरूले आफ्नै प्रकारका मिठास र माधुर्यलाई अभिव्यञ्जित गर्दै आफ्नो सामर्थ्यसत्तालाई प्रतिष्ठापित गराएका छन् ।

प्रस्तुत छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा उपर्युक्त उदाहरणहरूलाई समग्र रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

३.२. व्याकरणिक विचलन :

प्रत्येक भाषाका आ-आफ्नै किसिमको निश्चित व्याकरणिक व्यवस्था हुन्छ । साहित्यकारले आफ्नो विशिष्ट भाषिक अभिव्यक्तिका क्रममा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव र वाच्यजस्तो व्याकरणिक एकाइका संयोगहरूको अतिक्रमण गर्नसक्छ । यस्तो अतिक्रमण नै व्याकरणिक विचलन हो ।

अर्को शब्दमा व्याकरणिक एकाइहरूको मानक र व्यवस्थित अनुक्रममा हुने अतिक्रमण नै व्याकरणिक विचलन हो । व्याकरणिक एकाइअन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, कारक, वाच्य आदि पर्दछन् भने व्याकरणिक एकाइअन्तर्गत वाक्य, उपवाक्य,

पदसमूह, शब्द र रूपिमका साथै नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, अव्ययजस्ता शब्दका कार्यमूलक वर्णहरूमा हुने विचलनहरू पनि व्याकरणिक विचलनसँगै अन्तर्भूत हुन्छन् । अभि भन्नुपर्दा भाषा विशेषमा आ-आफ्नो भाषिक व्यवस्था रहेको हुन्छ । भाषालाई व्यवस्थित गर्ने नियमलाई व्याकरण भनिन्छ । प्रत्येक भाषाको आफ्नै स्वरूप र संरचना अनुसार निश्चित व्याकरणिक व्यवस्था हुन्छ । साहित्यमा प्रस्तुत हुँदा सर्जकले सदैव आफ्नो निश्चित भाषा-व्याकरणिक व्यवस्थामा मात्र सीमित हुन चाहँदैन र सक्दैन पनि । त्यसो हुनाले स्रष्टाले आफ्नो विशिष्ट भाषिक अभिव्यक्तिका क्रममा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, पक्ष र वाच्यजस्ता व्याकरणात्मक कोटी वा वाक्य, उपवाक्य, पदसंगति, पदक्रम आदि एकाइहरूको नियमितता र नियमसम्मत व्यवस्थामाथि अतिक्रमण गर्छ । वास्तवमा त्यही अतिक्रमण नै व्याकरणिक विचलन हो ।

साहित्यको भाषामा व्याकरणका यी सम्पूर्ण अङ्गहरूको कुनै न कुनै रूपमा उलङ्घन गरेर छुट्टै किसिमको व्याकरणिक विकल्प खाज्ने प्रक्रिया रहेको देखिन्छ । यस्ता प्रक्रियाहरूको विशिष्ट सौन्दर्यात्मक सोदेश्यता रहेको हुन्छ । व्याकरणिक विचलनबाट साहित्यक भाषाको आर्थी अन्तरङ्ग पनि त्यतिकै प्रभावित रहने हुनाले यसलाई अर्थसापेक्ष रूपमा हेरिनु आवश्यक देखिन्छ ।

कथाको भाषा व्याकरणका रूढ र यान्त्रिक नियमहरूबाट प्रायः स्वतन्त्र रहन्छ । व्याकरणका सम्पूर्ण आदेशहरूलाई स्वीकार गर्न साहित्यिक भाषा विवश भएकाले नै उसमा आफ्नै प्रकारको व्याकरणिक विकल्प देखा पर्दछ । कथालाई प्राञ्जल र सौन्दर्यको अन्धकारबाट बचाउन कतिपय अवस्थामा व्याकरणिक विचलन अत्यन्त आवश्यक र अपरिहार्य तत्त्वको रूपमा रहेको देखिन्छ । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा यस प्रकारको विचलनका विविध र बहुआयामिक रूपहरू देखा पार्न सकिन्छ । विचलनका अन्य प्रकारहरूभन्दा व्याकरणात्मक विचलन सौन्दर्यात्मक मूल्य र प्रयोगात्मक सार्थकताको दृष्टिकोणले सर्वाधिक व्यापक, उर्वर र प्राप्तिपूर्ण व्यवस्था रहेको छ । व्याकरणात्मक विचलनअन्तर्गत सर्वनाम, विशेषण, लिङ्ग, वचन, पुरुष, क्रिया, आदिको उल्लेख भएतापनि संज्ञा र पदक्रम विचलनको अधिक्यता रहेकाले तिनलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

क्र.सं.	सन्दर्भ र स्रोत	मानक रूप/विचलित अर्थ	विचलनको स्थिति
१.	मेरो प्यारो गाँउ मस्त निन्द्रामा होला अहिले । (पृ- २५)	यस वाक्यांशमा प्रयुक्त गाउँ शब्द निर्जीव नाम सजीव प्राणीका रूपमा प्रस्तुत गरिएको हुनाले विचलन भएको छ ।	संज्ञा विचलन
२.	कोही गीत गाइरहेका थिएन ॥(पृ-८)	यस वाक्यांशमा प्रयुक्त कोही बहुवचन कर्तासँग एकवचनको क्रिया प्रयोग गरिएको हुनाले विचलन भएको छ ।	वचन विचलन
३.	म आफ्ना पङ्खहरू फिँजाउँदै उड्ने छु सिमलको भुवाहरूजस्तो कञ्चन र कोमल बादलु देशमा ॥(पृ-१५)	म आफ्ना पङ्खहरू फिँजाउँदै सिमलको भुवाहरूजस्तो कञ्चन र कोमल बादलु देशमा उड्ने छु ।	पदक्रम विचलन
४.	गीतहरू गाउन डराएकाछौं हामीहरू । (पृ-१७)	हामीहरू गीतहरू गाउन डराएकाछौं ।	पदक्रम विचलन
५.	भताभुङ्ग भएको थियो उसको वर्तमान र सुन्दर भविष्य ॥(पृ-२२)	उसको वर्तमान र सुन्दर भताभुङ्ग भएको थियो ।	पदक्रम विचलन
६.	मेरो प्यारो गाऊँ मस्त निन्द्रामा होला अहिले ॥(पृ- २५)	मेरो प्यारो गाऊँ अहिले मस्त निन्द्रामा होला ।	पदक्रम विचलन
७.	रणसङ्ग्राम मच्चिएको थियो त्यहाँ ॥(पृ-२८)	त्यहाँ रणसङ्ग्राम मच्चिएको थियो ।	पदक्रम विचलन
८.	जोड्ले तालिपिट्ठन थाले तिनीहरू ॥(पृ-२९)	तिनीहरू जोड्ले तालिपिट्ठन थाले ।	पदक्रम विचलन
९.	खुसीको रापले दन्किएका	तिनका अनुहारहरू खुसीको	पदक्रम

	थिए तिनका अनुहारहरू ।। पृ-२९)	रापले दन्किएका थिए ।।(पृ-२९)	विचलन
१०.	हिजो राती एकजना मन्त्रीलाई गोली हानेर मारेछन् बिद्रोहीहरूले ।।(पृ- ३०)	बिद्रोहीहरूले हिजो राती एकजना मन्त्रीलाई गोली हानेर मारेछन् ।	पदक्रम विचलन
११.	बिहानदेखि नै ऊ मेरो ध्यान भङ्ग गर्न उदत्त छे जस्तो लाग्यो मलाई ।।(पृ-३०)	बिहानदेखि नै ऊ मेरो ध्यान भङ्ग गर्न उदत्त छे जस्तो मलाई लाग्यो ।	पदक्रम विचलन
१२.	बेदनाले रूभकेको आवाज थियो त्यो ।।(पृ-३०)	त्यो बेदनाले रूभकेको आवाज थियो ।	पदक्रम विचलन
१३.	सडकमा गुड्दै गर्दा सडकका किनाराहरूमा हेर्दै ड्राइभिङ्ग गरिरहेका थिएँ म ।।(पृ-३२)	सडकमा गुड्दै गर्दा सडकका किनाराहरूमा हेर्दै म ड्राइभिङ्ग गरिरहेका थिएँ ।	पदक्रम विचलन
१४.	आफ्नो सोचाइप्रति तीनछक पर्दै म हाँसे-खितितिति ।।(पृ- ३२)	म आफ्नो सोचाइप्रति तीनछक पर्दै खितितिति हाँसे ।	पदक्रम विचलन
१५.	सपिड कम्प्लेक्स पनि थिएन र थिएन मान्छेहरूको लामो लाम पनि सपिड कम्प्लेक्स बाहिर ।।(पृ-३३)	सपिड कम्प्लेक्स पनि थिएन र मान्छेहरूको लामो लाम पनि सपिड कम्प्लेक्स बाहिर थिएन ।	पदक्रम विचलन
१६.	हाडमासुको डल्लो मात्र थियो ऊ ।।(पृ-३४)	ऊ हाडमासुको डल्लो मात्र थियो ।	पदक्रम विचलन
१७.	ऊ मुर्दा बनेको देखेर विरक्त भएँ म ।।(पृ-३५)	ऊ मुर्दा बनेको देखेर म विरक्त भएँ ।	पदक्रम विचलन
१८.	रातमा आफ्नो शान्त कोठाभित्र पनि एक निन्द्रा	मान्छेहरू रातमा आफ्नो शान्त कोठाभित्र पनि एक निन्द्रा सुत्न	पदक्रम विचलन

	सुत्त सुकेनन् मान्छेहरू ।। पृ-३९)	सुकेनन् ।	
१९.	चकमन्न थियो एकादेश र सुनसान थियो एकादेश वरिपरिको वातावरण ।।(पृ- ४९)	एकादेश वरिपरिको वातावरण चकमन्न र सुनसान थियो ।	पदक्रम विचलन
२०.	कोही व्याक्ती विराजमान थिएन त्यो कुर्सीमा ।।(पृ- ४४)	त्यो कुर्सीमा कोही व्यक्ति विराजमान थिएन ।	पदक्रम विचलन
२१.	कुर्सी पर्वमा निर्धारण गरेको माफदण्डमा खरो उत्रेको थियो ऊ ।।(पृ-४८)	ऊ कुर्सी पर्वमा निर्धारण गरेको माफदण्डमा खरो उत्रेको थियो ।	पदक्रम विचलन
२२.	उसको बाबुले राईफल तेस्र्याएर ममाथि आत्रमण गर्नु भनेको समान कार्य हो जस्तो लाग्न थाल्छ मलाई ।। पृ-४९)	उसको बाबुले राईफल तेस्र्याएर ममाथि आक्रमण गर्नु भनेको समान कार्य हो जस्तो मलाई लाग्न थाल्छ ।	पदक्रम विचलन
२३.	सरकारी बर्दिले छोपिएको हाम्रो शरिरलाई जीवित देख्न नचाहने क्रूर आँखाको मालिक हो उसको बाबु ।। पृ-५०)	सरकारी बर्दिले छोपिएको हाम्रो शरिरलाई जीवित देख्न नचाहने क्रूर आँखाको मालिक उसको बाबु हो ।	पदक्रम विचलन
२४.	हप्प गर्मी बाफिन्छ मेरो कोठामा । पसीनाले ल्याफल्याफती भिज्छ मेरो शरीर ।।(पृ-५०)	मेरो कोठामा हप्प गर्मीले बाफिन्छ । मेरो शरीर पसीनाले ल्याफल्याफती भिज्छ ।	पदक्रम विचलन
२५.	यो हामी दुवैको समान अनुभूती हो सायद ।।(पृ-५१)	सायद यो हामी दुवैको समान अनुभूती हो ।	पदक्रम विचलन

२६.	शरीर चिसो भएको आभास भयो मलाई ।(पृ-५२)	मलाई शरीर चिसो भएको आभास भयो ।	पदक्रम विचलन
२७.	आफ्नो छापामार लाग्नेको बंशरक्षाका लागि अघैर्य र व्याकुल देखिन्छे ऊ ।(पृ-५२)	ऊ आफ्नो छापामार लाग्नेको बंशरक्षाका लागि अघैर्य र व्याकुल देखिन्छे ।	पदक्रम विचलन
२८.	थुनुवा कोठाभिन्न केही हलचल महसुस गरेको छु मैले ।(पृ-५३)	मैले थुनुवा कोठाभिन्न केही हलचल महसुस गरेको छु ।	पदक्रम विचलन
२९.	साइकल कुदाइरहेका छन् फनफनी ।(पृ-५४)	फनफनी साइकल कुदाइरहेका छन् ।	पदक्रम विचलन
३०.	मेरो छोराको अनुहारभैँ उसको अनुहार पनि मायालु लागि रहेको छ मलाई ।(पृ-५४)	मलाई मेरो छोराको अनुहारभैँ उसको अनुहार पनि मायालु लागि रहेको छ ।	पदक्रम विचलन
३१.	सान्त्वना दिइरहेको थियो ऊ मलाई ।(पृ-५७)	ऊ मलाई सान्त्वना दिइरहेको थियो ।	पदक्रम विचलन
३२.	तिम्रो अभियानलाई बल पुऱ्याउन म आएको हुँ म ।(पृ-५७)	म तिम्रो अभियानलाई बल पुऱ्याउन आएको हुँ ।	पदक्रम विचलन
३३.	गृहयुद्धको आगोमा नहोमिएको कुनै घर, कुनै परिवार छैन मोजाम्बिकमा ।(पृ-५७)	मोजाम्बिकमा गृहयुद्धको आगोमा नहोमिएको कुनै घर, कुनै परिवार छैन ।	पदक्रम विचलन
३४.	कसले जमिनमा कति लास बिछ्याउने भन्ने होडमा लिप्त थिए नेपाली ।(पृ-५८)	कसले जमिनमा कति लास बिछ्याउने भन्ने होडमा नेपाली लिप्त थिए ।	पदक्रम विचलन
३५.	कोल्या होइन रोल्या जान्छौ	तिमी कोल्या होइन रोल्या जान्छौ	पदक्रम

	होला तिमि ।(पृ-५९)	होला ।	विचलन
३६.	जङ्गलका हिंस्रक जनावरहरूले धावा बोलेका थिए मानवपुरमा । (पृ-६०)	मानवपुरमा जङ्गलका हिंस्रक जनावरहरूले धावा बोलेका थिए ।	पदक्रम विचलन
३७.	के हामी मान्छे हाइनौं ? सयौं प्रश्नहरू उब्जिए दिमागमा ।(पृ-६१)	के हामी मान्छे हाइनौं ? दिमागमा सयौं प्रश्नहरू उब्जिए ।	पदक्रम विचलन
३८.	हामीभैँ हिंस्रक जनावरमा परिवर्तित भयौ तिमिहरू । (पृ-६१)	तिमीहरू हामीभैँ हिंस्रक जनावरमा परिवर्तित भयौ ।	पदक्रम विचलन
३९.	हाम्रो जङ्गली परिवारका नयाँ सदस्य हौ तिमिहरू ।(पृ-६१)	तिमीहरू हाम्रो जङ्गली परिवारका नयाँ सदस्य हौ ।	पदक्रम विचलन
४०.	हामी माईनौ तिमिहरूलाई ।(पृ-६१)	तिमीहरूलाई हामी माईनौ ।	पदक्रम विचलन
४१.	शरीरमा हुने सबै अङ्गहरू छन् हामीसँग ।(पृ-६२)	हामीसँग शरीरमा हुने सबै अङ्गहरू छन् ।	पदक्रम विचलन
४२.	तेरो शारीरिक संरचना जति कोमल छ त्यसको ठीक विपरित अति क्रूर र कठोर छ तेरो मन । (पृ-६२)	तेरो शारीरिक संरचना जति कोमल छ त्यसको ठीक विपरित तेरो मन अति क्रूर र कठोर छ ।	पदक्रम विचलन
४३.	हाम्रो सपट गर्जनभन्दा भयावह र विशाक्त छ तेरो बोली तेरा शब्दहरूमा विध्वंशको वर्षात हुन्छ । (पृ-६२)	तेरो बोली हाम्रो सपट गर्जनभन्दा भयावह र विशाक्त छ, तेरा शब्दहरूमा विध्वंशको वर्षात हुन्छ ।	पदक्रम विचलन
४४.	कस्तो अनुभूति भयो तिमिलाई ।(पृ-६३)	तिमीलाई कस्तो अनुभूति भयो ।	पदक्रम विचलन
४५.	हिँड्दाहिँड्दै एउटा करुण	तिनीहरूका कानमा हिँड्दाहिँड्दै	पदक्रम

	चित्कार ठोकियो तिनीहरूका कानमा ।(पृ-६३)	एउटा करूण चित्कार ठोकियो ।	विचलन
४६.	एउटी युवतीको अस्मिता हरणको दृश्य तिनकै आँखा अगाडी उदाङ्ग छ तर अँह कुनै संवेदनशील भाव देखिएन तिनका अनुहारमा ।(पृ-६३)	तिनकै आँखा अगाडी एउटी युवतीको अस्मिता हरणको दृश्य उदाङ्ग छ, तर अँह तिनका अनुहारमा कुनै संवेदनशील भाव देखिएन ।	पदक्रम विचलन
४७.	युवतीको क्रन्दनले कारूणिक भएको थियो वरिपरिको वातावरण । (पृ-६३)	वरिपरिको वातावरण युवतीको क्रन्दनले कारूणिक भएको थियो ।	पदक्रम विचलन
४८.	आफ्नो हातका नङ्गाले युवतीको अनुहार क्षतविक्षत पारिरहेको थियो तेस्रो मान्छे ।(पृ-६३)	तेस्रो मान्छे आफ्नो हातका नङ्गाले युवतीको अनुहार क्षतविक्षत पारिरहेको थियो ।	पदक्रम विचलन
४९.	युवतीको चित्कारमा सयौं बाँसुरीका धुन गुञ्जियो मानवपुरका मान्छेहरूका कानमा ।(पृ-६४)	मानवपुरका मान्छेहरूका कानमा युवतीको चित्कारमा सयौं बाँसुरीका धुन गुञ्जियो ।	पदक्रम विचलन
५०.	भेडो हुन तयार छैन ऊ । (पृ-६४)	ऊ भेडो हुन तयार छैन ।	पदक्रम विचलन
५१.	कति कठोर र हृदयविदारक छ यो काम !(पृ-६७)	यो काम कति कठोर र हृदयविदारक छ !	पदक्रम विचलन
५२.	जङ्गली हिंस्रक जनावरहरूको क्रिडास्थल बनेको छ मानवपुर ।(पृ-६६)	मानवपुर जङ्गली हिंस्रक जनावरहरूको क्रिडास्थल बनेको छ ।	पदक्रम विचलन
५३.	बेल्चाले बाहिर हुर्याउँदै	उसले बेल्चाले बाहिर हुर्याउँदै	पदक्रम

	सोच्यो उसले ।(पृ-६९)	सोच्यो ।	विचलन
५४.	मैले सायद बिसेँ बाको अनुहार ।(पृ-६९)	सायद मैले बाको अनुहार बिसेँ ।	पदक्रम विचलन
५५.	जोडिएको थियो गाईवस्तुको गोठ ।(पृ-८१)	गाईवस्तुको गोठ जोडिएको थियो ।	पदक्रम विचलन
५६.	छाडेर हिडेकोमा आमाप्रति किञ्चित् रोष पनि थियो मलाई ।(पृ-८२)	मलाई आमाप्रति छाडेर हिडेकोमा किञ्चित् रोष पनि थियो ।	पदक्रम विचलन
५७.	कहाँ थिइनन् मेरी आमा । (पृ-८४)	मेरी आमा कहाँ थिइनन् ।	पदक्रम विचलन
५८.	कोही थिएन त्यहाँ ।(पृ-८९)	त्यहाँ कोही थिएन ।	पदक्रम विचलन
५९.	चाहेर पनि सुत्न सकिरहेकी थिइनन् उनि ।(पृ-८९)	उनि चाहेर पनि सुत्न सकिरहेकी थिइनन् ।	पदक्रम विचलन
६०.	कसैले जवरजस्ती खोलेको थिएन ठोकालाई ।(पृ-९१)	ठोकालाई कसैले जवरजस्ती खोलेको थिएन ।	पदक्रम विचलन
६१.	शारीरिक रूपमा सामान्य देखिएपनि मानसिक रूपमा स्वस्थ थिएनन् तिनहरू । (पृ-९६)	तिनीहरू शारीरिक रूपमा सामान्य देखिएपनि मानसिक रूपमा स्वस्थ थिएनन् ।	पदक्रम विचलन

उपर्युक्त वाक्यांशहरूले छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा संज्ञा र वचन विचलनको विविधता र बहुलतालाई सूक्ष्म र स्पष्ट रूपमा झल्काएको छ । यहाँ यस प्रयोगले सामान्य र साधारण अर्थमा प्रयोग गर्दा त्यसले आख्यानात्मक सौन्दर्यको सूक्ष्म घनत्व र व्यापक आयामलाई त्यति प्रभावकारी ढङ्गबाट अभिव्यञ्जित गर्न सक्दैनन् । वस्तुतः यहाँ संज्ञा तथा वचन विचलन सामान्य प्रायोगिक सन्दर्भ र स्वकीय अस्तित्वलाई अतिक्रमण गरेर संज्ञा र वचनको असामान्य, असंगत र निरपेक्ष स्वरूपलाई प्रयोग गरिएको छ । यस्तो प्रयोगले एकातिर अभिव्यक्तिको यान्त्रिकतालाई तोडेर कथाको सौन्दर्यको विशिष्ट निजत्वलाई

निर्माण गरिएको पाइन्छन् भने अर्कातिर भाषाको आन्तरिक सामर्थ्यलाई अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा पनि त्यत्तिकै महानीय भूमिका खेलेको देखिन्छ । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको शैली निर्माणमा व्याकरणिक विचलनको यो पक्ष अत्यन्तै अनुर्वर र अलोकप्रिय अवस्थामा रहेको देखिन्छ ।

त्यसै गरी अर्को कित्तामा रहेको पदक्रमको रूपान्तरित अंशहरूको सापेक्षित अवलोकनद्वारा व्याकरणिक क्रमको विचलनले भाषिक सौन्दर्यमा के-कस्तो प्रभाव पारेको हुन्छ भन्ने कुरालाई स्पष्ट ढङ्गले बोध गर्न सकिन्छ । निश्चय नै कुनै पनि वाक्यमा प्रयुक्त पद/पदावलीहरू परस्परमा सिक्रीभैँ उनिएर व्याकरणिक सूत्रमा आवद्ध रहेका हुन्छन् र यही नै मानक क्रम पनि हो । तर साहित्यिक भाषामा व्याकरणका यी सूत्रहरूको अतिक्रमणबाट सौन्दर्य संगतिमा देखापर्ने विशिष्ट रूपहरूलाई माथि उल्लेखित वाक्यांशहरूले लक्षित गरेका छन् । उक्त वाक्यांशहरूलाई व्याकरणिक अनुक्रममा रूपान्तरित गर्दा भाषिक सौन्दर्यको एउटा ठूलो अंश क्षतिग्रस्त भएको देखिन्छ । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा व्याकरणिक विचलनअन्तर्गत देखापर्ने यो प्रक्रिया निकै उर्वरशील अवस्थामा रहेको देखिन्छ ।

३.३. ध्वनि-प्रक्रियात्मक विचलन :

भाषाको सबैभन्दा लघुतम् र अर्थपूर्ण एकाइ रूपिम (Morpheme) हो भने यसको निर्मित भाषिक ध्वनिहरूको व्यवस्थित अनुक्रमद्वारा हुन्छ । आखिर भाषा भन्नु नै यादृच्छिक वाक्प्रतीकहरूको सार्थक र सुव्यवस्थित शृङ्खला हो र यसका सबैभन्दा प्रथमिक संरचक तत्त्वहरू भनेका ध्वनि तथा वर्णहरू हुन् । यसैले प्रत्येक भाषामा आफ्नै प्रकारको ध्वन्यात्मक व्यवस्था (Phonetic-System) हुन्छ र निश्चित नियमद्वारा अनुशासित हुन्छ । कथाको भाषा मात्र यसबाट अपवाद हुन सक्दैन तर यदाकदा के देखिन्छ भने कतिपय कथाकारहरूले आफ्ना रचनाहरूमा कुनै विशिष्ट प्रयोजनको लागि र कतिपयले त्रुटि एवम् अज्ञानतावस ध्वनिव्यवस्थाका मानक सीमाहरूको उलङ्घन गरेका हुन्छन् । वास्तवमा ध्वनिप्रक्रियात्मक विचलन भनेको पनि यही नै हो । यस्तो विचलन लेख्य भाषामाभन्दा कथ्य भाषामा नै बढी मात्रामा प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

भाषाको कुनै खास एकाइको उच्चारणमा मानकसँग स्पष्ट रूपमा छुट्याउन सकिने अन्तरबाट कथामा ध्वनिप्रक्रियात्मक विचलन देखापर्छ । कथामा पनि कहिलेकाहीं केही कथाकारहरूले ध्वनि विचलनको माध्यमबाट अभिव्यक्तिका नयाँ-नयाँ ढाँचाहरू

प्रस्तुत गर्ने गरेका छन् । वस्तुतः यस प्रकारको विचलन पनि शैलीनिर्माणको लागि सहायकसिद्ध देखिन्छ ।

साहित्यशास्त्रमा नियमलाई परिपालन गर्ने शिलशीलामा नेपाली कथाको प्राथमिक कालदेखि अहिलेसम्म पनि अनेकौं कथाकारहरूले ध्वनिप्रक्रियाका मानक अनुक्रमलाई उलङ्घन गरेको पाइन्छ । यसले कृतिगत (साहित्यिक) मर्यादालाई कायम राखे पनि सौन्दर्यको अखण्ड प्रवाहलाई त्यति सुरक्षित राख्न सकेको देखिँदैन । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा ध्वनिप्रक्रियात्मक विचलनको सन्दर्भ पूर्ववर्ति कथाकारका प्रयोग र परम्परासँग पृथक छैन । यो प्रक्रिया बोलचालको भाषा (कथ्यभाषा) को सामान्य स्वरूप एवम् लोकसाहित्यका कतिपय ध्वन्यात्मक पक्षहरूसँग पनि त्यत्तिकै निकट छ । यसका अतिरिक्त विभिन्न भाषिकाका ध्वनितात्त्विक विशेषताहरूको प्रभाव र प्रयोगबाट पनि केही कथामा यस प्रकारको विचलन देखा परेको पाइन्छ । वस्तुतः छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा बोलचालको भाषाबाट प्रभावित र भाषिका प्रभावित गरी ध्वनिप्रक्रियात्मक विचलनका सन्दर्भमा हेर्ने क्रममा केही वाक्यांशहरू निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

१. कर्नालीको तीरमा अवस्थित चिसापानीको हाट-बजार ।(पृ-८)
२. सिडिओ सापले मलाई न्याय दिन सक्छन् ।
३. हेरिस्योसन सुरक्षाफौजसँगको भिडन्तमा मरेका विद्रोहीहरूको लास ।(पृ-३०)
४. मलाइ भने साथीहरूसँग सुपरमार्केटमा गएर सपिङ्ग गर्ने पैसा दिस्योस है ।(पृ-३१)
५. हजुर छिटो घर आइस्योस है ।(पृ-३६)
६. था छ, सप्यै था छ ।(पृ-५१)

मानक रूप	मानक ध्वनिक्रम	ध्वनिक्रमिक विचलन	स्पष्टीकरण
कर्नाली	क्+अ+र+ण्+आ+ल् +इ	कर्नाली (क्+अ+र+न्+आ+ल्+इ)	ण ध्वनिको ठाउँमा न ध्वनिको आगम भएको ।
साहेब	स्+आ+ह्+ए+ब्+अ	साप (स्+आ+प्+अ)	ह र व ध्वनिको ठाउँमा प ध्वनिको

			आगम भएको ।
थाहा	थ्+आ+ह्+आ	था (थ्+आ)	ह र आ ध्वनिको लोप भएको ।
हेरिबक्योस	ह्+ए+र्+इ+ब्+अ+ क्+स्+य्+ओ+स्+ अ	हेरिस्योस (ह्+ए+र्+इ+ब्+अ+ क्+स्+य्+ओ+स्+अ)	(व र क ध्वनिको लोप भएको
दिइबक्योस	द्+इ+ब्+क्+ स्+य्+ओ+स्+अ	दिस्योस द्+इ+स्+य्+ओ+स्+अ	व र क ध्वनिको लोप भएको
आइबक्योस	आ+इ+ब्+अ+क्+ स्+य्+ओ+स्+अ	आइस्योस आ+इ+स्+य्+ओ+स्+अ	व र क ध्वनिको लोप भएको

उपर्युक्त विश्लेषणबाट के प्रष्ट हुन्छ भने कतिपय ध्वनिहरू एउटा ध्वनिबाट अर्को ध्वनिमा परिवर्तन भएर, कतिपय ध्वनिहरू आगम वा लोप भएर तथा कतिपय ध्वनिहरू उच्चारण सरलीकरणको लागि मानक अनुक्रमबाट विचलित भएका छन् । यहाँ उपर्युक्त पदहरू र मानकबीचको आन्तरिक संरचना (अर्थ) मा कुनै त्यस्तो अन्तर नदेखिएतापनि यिनीहरूले साहित्यिक परिवेशको प्रस्तुतिमा भने केही आकर्षण र सहजता ल्याउन सहयोग गरेको छ । तर मानकको उलङ्घन गरेको हुँदा यी शब्दहरू पूर्णतः अमानक भई बोलचालको भाषाजस्तो मात्र भएको देखिन्छ ।

३.४. लेख-प्रक्रियात्मक विचलन :

कुनै पनि भाषामा प्रचलित र परम्परित दृश्य-प्रतीक (लिपी) को माध्यमबाट गरिएको भाषिक सम्प्रेषणलाई लेखन भनिन्छ भने भाषिक उच्चारणको प्रतिनिधित्व गर्ने परम्परागत लेख्य चिह्नहरूको नियमित विन्यासलाई लेखन पद्धति अर्थात् लेखप्रक्रिया भनिन्छ । नेपाली भाषाको लेखनप्रक्रियामा देवनागरी लिपीको माध्यमबाट शब्द र वाक्यको नियमबद्ध आलेख गरिन्छ । देवनागरी लिपीमा बाँयाबाट शुरूवात भएर क्रमशः दायाँतर्फ एउटा निश्चित

आयामसम्म वाक्यको प्रवाह अघि बढिरहेको हुन्छ । लेखिम्को आधारभूमि (कागज, किताब आदि लेख्य सामग्रीहरू) मा शीर्षस्थानबाट बायाँ-दायाँ हुँदै रैखिक शृङ्खलामा अनुबद्ध हुनु देवनागरी लिपी तथा नेपाली लेखप्रक्रियाको मानक नियम हो । यस नियमको अतिक्रमण गरेर शब्द र वाक्यको अनियमित विन्यासद्वारा साहित्यिक भाषामा चित्रकलात्मक सौन्दर्यको अन्वेषण गर्ने विशिष्ट प्रणाली नै लेखप्रक्रियात्मक विचलन हो । यस्तो विचलनमा शब्द र वाक्यलाई विभिन्न ढङ्गमा सजाएर, भाँचेर, तोडफोड गरेर, टुक्र्याएर भाषिक कलाको अनौठो स्वरूपलाई प्रस्तुत गरिन्छ । आयामेलीहरूले भनेभैँ यसमा चित्रकलाको सोभो साम्यको भाषा प्रयुक्त हुन्छ ।

यस प्रकारको विचलनलाई डा. भोलानाथ तिवारीले लेखीय शैलीविज्ञानअन्तर्गत चर्चा गरेका छन् । साहित्यकारहरूले आफ्नो कृतिमा भावको चाक्षुण विम्वको लागि लेखन, मुद्रण, टङ्कन आदिको क्षेत्रमा विराम चिह्न, अक्षर लेखनको ढङ्ग, स्थानको रिक्तता, गणितीय एवम् अन्य चिह्नहरूको प्रयोग, शब्द, वाक्यांश वा वाक्यको अनियमित विन्यासक्रम आदिको विचित्र प्रयोगद्वारा नयाँ-नयाँ शैलीको निर्माण गर्ने कुरालाई उनले सङ्क्षिप्त रूपमा संकेत गरेका छन् । यस्तो प्रयोग कसैले केवल नवीनताको प्रतिपादनको लागि, कसैले पाठकलाई चकित तुल्याउनको लागि तथा कसैले आफ्नो भावाभिव्यक्तिको लागि भाषा स्वयम्मा अपर्याप्त रहेकाले विवशतापूर्वक गरेका हुन्छन् । मोहनराज शर्माले शब्दको लेखीम् वा लेखिमहरूमा हुने फरकलाई यस प्रकारको विचलनअन्तर्गत राखेका छन् । साहित्यिक शैलीको मार्गमा यस प्रकारको विचलनले आफ्नै ढङ्गको दृश्यविम्व निर्माण गरेको हुन्छ ।

नेपाली कथामा लेखप्रक्रियात्मक विचलनको माध्यमबाट शैलीक चमत्कृतका सार्थक सम्भावनाहरूको खोजी गर्ने कार्यमा थोरै कथाकारहरूको मात्र संलग्नता रहेको देखिन्छ । लेखन पद्धतिको परम्परागत विन्यासमा केही तोडफोड गरेर चाक्षुण विम्वका नवीनतम् बिन्दुहरूको खोजी गर्न सकिन्छ भन्ने दृष्टिकोणमा कथाकार महेशविक्रम शाहको छापामारको छोरो कथासङ्ग्रह आधारित छ । यस कुराको पुष्टिका लागि प्रस्तुत कथासङ्ग्रहमा प्रयुक्त केही वाक्यांशहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

१. मैले बाहिरबाटै जोडले आवाज दिएँ-माधुराम ! लछुमन ! चमेली ! फेरूवा ! (पृ-१२)
२. ड्वाडड्वाडड्वाड । (पृ-१६)
३. डडडडडडडडडड । (पृ-२४)

४. दुश्मनको हर्कत देखिदैछ, एलर्ट। सेटमा फेरी क्याम्पकमाण्डर चिच्यायो ।
(पृ-२६)
५. क्याम्पकमाण्डर ट्याण्डसेटबाट चिच्यायो-विद्रोहीहरूले क्याम्प घेरेजस्तो छ, एलर्ट
एलर्ट..... । (पृ-२७)
६. चारैतिरबाट फयरको आवाज आयो - ड्वाडड्वाड रट् रट्
रट । (पृ-२८)
७. आफ्नो राइफललाई समालेर विद्रोहीतिर दागदै ट्रिगर दबायो-ड्वाड्ड ।
(पृ-२८)
८. युद्धविराम, युद्धविराम, युद्धविरामहाम्रो चाहना युद्धविराम।(पृ-२८)
९. भ्रूयो जिन्दगी फुट्यो जिन्दगी।(पृ-३१)
१०. ए मानवपुरका मनुवाहरू तिमिहरू अब मान्छे रहेनौं । (पृ-६०)
११. ई यो कपालयी आँखाहरूयो नाकयी कानहरू..... यो
गालायो चिउँडोयो छाती.....यी दुई हात..... यी दश
औँलाहरू।(पृ-६१)
१२. यो भूँडी यो नाइटो यी दुई खुट्टा यी पैतलार
यी औँलाहरू। मान्छेको शरीरमा हुने सबै अङ्गहरू छन् हामीसँग । (पृ-६२)
१३. हामीहरू मान्छे सम्पूर्ण मान्छे हामीहरू मान्छे।
(पृ-६२)
१४. उसलाई त बन्दुकेहरूले । उसको बोली बन्द भयो । (पृ-७६)
१५. आमा। म ओछ्यानमा घोप्टो मुख गरेर चिच्याएँ । (पृ-७९)

उपर्युक्त वाक्यांशमा शब्द श्रृङ्खलाको बीचबीचमा रिक्तस्थान छोडिएको देखिन्छ ।
भावलाई सहज र सम्प्रेषणीय तुल्याउन केही न केही सहयोग अवश्य नै पुऱ्याएको हुनाले
यसलाई लेखप्रक्रियात्मक विचलनको सार्थक प्रयत्नको रूपमा स्वीकार्न सकिन्छ । यद्पी
यस्तो प्रचलन छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा कुनै नवीन् र मौलिक प्रयोग नभएर
पूर्ववर्ती पुस्ताका कतिपय प्रयोगधर्मी कथाकारका सिर्जनाहरूको परम्पराबाट अभिप्रेरित
रहेको छ । समष्टिगत रूपमा हेर्दा अहिलेसम्म जे-जति प्रयोग गरिएका छन् तिनमा पनि
सौन्दर्यको शसक्त सचेतना तरङ्गिन सकेको देखिँदैन । वस्तुतः के भन्न सकिन्छ भने केही
नगण्य स्थितिमा रहेको सार्थक र उद्देश्यमूलक प्रयोगका सन्दर्भहरूलाई छाडेर संख्यात्मक

र गुणत्मक दुवै दृष्टिबाट विचलनको यस प्रक्रियाले छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको सौन्दर्यविधानमा अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ ।

३.५. अर्थतात्त्विक विचलन :

भाषाको सङ्कुल सत्ताभिन्न यसको संरचना (Structure) र अर्थ (meaning) दुवै समेटिएका हुन्छन् । अहिलेसम्म विचलनका जे-जति प्रक्रियाहरूको वारेमा चर्चा गरियो, ती सबै मितेरी साइनु भाषाको वाच्य संरचनासँग आवद्ध छ । तर अर्थ भनेको भाषाको अन्तररङ्ग व्यवस्था हो, आत्मा हो र साहित्यिक भाषाको संरचनालाई पनि अर्थसापेक्ष रूपमा हेरिनु त्यत्तिकै बाञ्छनीय छ ।

कथाको सर्वाधिक शक्तिशाली आयाम नै अर्थ हो । अर्थले जीवन चेतनाको सम्पूर्ण घनत्वलाई आफूभिन्न अटाएको हुन्छ, र यसको माध्यमद्वारा सौन्दर्यको अन्तिम अभीष्ट सिद्ध हुन्छ । शब्दशक्तिका तीन प्रकाहरू - अभिधा, लक्षणा र व्यञ्जनाले अर्थका तीनवटा महत्त्वपूर्ण स्तरहरूलाई निर्धारित गरेका छन्, जसको आधारमा नै कथा आर्थी-सौष्ठवको गुरुत्वलाई मापन गरिन्छ ।

कुनैपनि अभिव्यक्तिको अभिधामूलक अर्थात् कोशीय अर्थ (Lexical meaning) नै यसको मानक अर्थ हो । तर साहित्यिक अभिव्यक्तिमा प्रयुक्त विभिन्न शब्द र विशेष सन्दर्भहरूको पर्दाभिन्न अर्थको मानक रूपलाई निषेध गरेर लक्षणात्मक, व्यञ्जनात्मक, विम्वात्मक, प्रतीकात्मक, चिद्वैसम्यमूलक आदि अनेकौं आर्थी सम्भावनाहरूको विराट् र असीमित नेपथ्य निर्माण गरिएको हुन्छ । यसैले कथाको विशिष्ट अर्थ यसको सतहबाट प्राप्त हुँदैन र आन्तरिक संरचनाको पार्श्वभूमिका बाट नै साहित्यिक सौन्दर्यको अन्वेषण र उत्खनन् गर्न सकिन्छ । कोशीय अर्थले अभिव्यक्तिको सूक्ष्मतालाई होइन, स्थूलतालाई प्रतिनिधित्व गर्दछ । अर्थतात्त्विक स्थूलताले कथालाई नाङ्गो तुल्याउँछ र यो नग्नताले साहित्यिक शैलीको अग्रभूमि निर्माणमा कुनै प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न सक्दैन । यसर्थ कथामा ध्वन्यात्मक र आलङ्कारिक तथा विशिष्ट अर्थको प्रतिपादनका लागि गरिने कोशीय अर्थको अतिक्रमणलाई नै अर्थतात्त्विक विचलन (Semantical deviation) भनिन्छ ।

अर्थतात्त्विक विचलन विना सुन्दर र जीवन्त कथाको सृष्टि हुनु प्रायः असम्भव छ । त्यसैले विचलनको सबैभन्दा सार्थक, उर्वरशील र सौन्दर्यमूलक रूप भनेको अर्थतात्त्विक विचलन नै हो । विचलनका अन्य प्रक्रियाहरू पनि आंशिक रूपमा यससँग सम्बद्ध छन् ।

वर्तमान परम्परका सम्पूर्ण कथाकारहरूले आफ्ना कथाहरूमा सौन्दर्यको घनत्वलाई प्रत्यारोपण गर्न र अभिव्यञ्जनाको सूक्ष्मतालाई प्रभावकारी ढङ्गबाट सम्प्रेषण गर्न अर्थतात्त्विक विचलनको प्रशस्त सहारा लिएका छन्, जसलाई विचलनका अन्य सन्दर्भहरू र खासगरी व्याकरणिक विचलनको अध्ययन गर्ने क्रममा अर्थगत भूमिका सहित व्यापक रूपमा उल्लेख गरिसकिएको छ । ती सन्दर्भहरूलाई यहाँ पुनः उल्लेख गर्नु आवश्यक ठानिएको छैन । प्रस्तुत परिच्छेदमा अर्थतात्त्विक विचलनका विविध पक्षहरूलाई समेट्ने गरी न्यूनतम् उदाहरणहरूलाई सहभागी गराइएको छ, र तिनैको केन्द्रीयतामा यस प्रकारको विचलनका वर्तमान सन्दर्भहरूलाई प्रष्ट पार्ने प्रयत्न गरिएको छ । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा अभिव्यक्तिको विशिष्टताले अर्थलाई कसरी सम्बहन गरेको छ र विशेष अर्थको सापेक्षतामा कथाको आन्तरिक सौन्दर्य कसरी निरूपित भएको छ भन्ने तथ्यलाई तलका वाक्यांशहरूले प्रतिनिधित्व गरेका छन् :

क्र.सं.	सन्दर्भ र स्रोत	विचलनको स्थिति
१.	आक्रोशले चूर भयो बधशाला ।(पृ-४)	निर्जीव वस्तु बधशालालाई सजीवमा परिणत गरिएकोले विचलन ।
२.	आतङ्कको तुवाँलोले छोपिएको गाउँमा....।(पृ-७)	तुवाँलो आतङ्कको नहुने हुँदा विचलन ।
४.	गोधूलीको रङ्गीविरङ्गी छटाले गाउँलाई चुमिरहेको थियो ।(पृ-९)	गोधूलीको छटाले गाउँलाई चुमेको अर्थ दिएकोले विचलन ।
५.	खुसी अहिले फुङ्ग उडेको थियो ।(पृ-१२)	खुसी उड्ने कुरा होइन, त्यसैले विचलन ।
६.	शीतल हावाको एक भोक्काले हतारहतार मेरो अनुहारमा म्वाई खायो ।(पृ-१४)	हावाको भोक्काले म्वाई नखाने हुँदा विचलन ।
७.	बन्दुकले विध्वंश र विनाशको अशुभ गीत गाइरहेको थियो ।(पृ-१६)	बन्दुकले गीत नगाउने हुँदा विचलन ।
८.	दिन ढल्यो, साँझ पयो ।(पृ-१८)	दिन ढल्ने वस्तु नभएकोले विचलन ।
९.	उसको मनमा हर्षको भरि दक्यो ।	हर्षको भरि नदक्ने भएकोले विचलन ।

	(पृ-१९)	
१०.	त्यो अन्धकार उसको आस्था र विश्वास भत्केर खण्डहर बनेको अन्धकार थियो ।(पृ-२२)	आस्था र विश्वास नभत्कने भएकोले विचलन ।
११.	भोलिपल्ट बिहान उदाएको सूर्यले नयाँ सन्देश लिएर आएको थियो । हिजो राती युद्धको दुन्दुभिले रन्किएको युद्धभूमि अहिले शान्त थियो ।(पृ-२८)	सूर्यले नयाँ सन्देश लिएर आउँदैन, त्यसैले विचलन ।
१२.	तिमीहरूबीचको यो युद्धले हामीलाई के दियो ? मेरो सिउँदो उजाडियो, मलाई थाहा छैन । तर अब अरू सिउँदोहरू, अरू बस्तीहरू उजाडिन नदेऊ ।(पृ- २९)	सिउँदो उजाडिने वस्तु नभएकोले विचलन ।
१३.	बिस्फोटनले निलेका मान्छेका अनुहारहरू फेरी मैले हेर्नुपर्नेछ ।(पृ- ३४)	बिस्फोटनले मान्छेलाई ननिले भएकोले विचलन ।
१४.	यो दुर्गन्धले हाम्रो मुटु पोलिरहेछ, फोक्सो जलिरहेछ र हाम्रो मस्तिष्क विक्षिप्त बनिरहेको छ । यो गन्धले हामी जिउँदै मरेतुल्य भइरहेका छौं । मान्छेहरूले घोक्रो फुलाएर कोकोहोलो गरे ।(पृ-३९)	दुर्गन्धले मुटुलाई नपोल्ने, फोक्सोलाई नजलाउने र मस्तिष्कलाई विक्षिप्त नबनाउने भएकोले विचलन ।
१५.	सि.एन.एन. र बी.बी.सी. का न्यूज च्यानलका सम्वादाताहरू यसरी हौसिएर समाचार प्रसारण गरिरहेका थिएँ मानौं नेपाल तिनीहरूका लागि समाचारको हट केक बनेको छ । (पृ-५८)	हटकेक खाद्यवस्तु भएकोले विचलन ।

माथिका वाक्यांशहरूले विभिन्न प्रतीक, विम्व आदिको माध्यामबाट अविधामूलक अर्थको स्थूल किल्लालाई अतिक्रमण गरेर प्रतीयमान अर्थको सूक्ष्म घनत्वलाई अभिव्यञ्जित गरेका छन् । प्रायः अधिकांश कथाहरूमा यस्तो प्रवृत्ति पाइन्छ । छापाकारको छोरो कथासङ्ग्रहको सौन्दर्य संगतिमा पनि यस प्रकारको विचलनको निकै महानीय भूमिका रहेको देखिन्छ । आफ्नो आख्यानात्मक नीजत्वलाई प्रस्तुत गर्ने क्रममा यस प्रकारको विचलनप्रतिको सचेतता हरेक सौन्दर्यकर्मीमा रहनु त्यतिकै अपेक्षित पनि छ ।

३.६. भाषिका विचलन :

मानव जीवन र समाजको व्यापक पर्यावरणसँग भाषाको प्रत्यक्ष सरोकार हुने भएकाले सामाजिक जीवनशैलीमा देखापर्ने गति र परिवर्तनका लहरहरूसँगै भाषिक विकासको इतिहास अभिन्न रूपमा गाँसिएको हुन्छ । वस्तुतः एकातिर ऐतिहासिक विकासको लामो र अखण्ड कालयात्रामा अतीत र वर्तमानको बीचका भाषिक स्वरूपमा प्रशस्त अन्तरहरू रहेका हुन्छन् भने अर्कातिर भौगोलिक दुरी र सामाजिक संरचनाको कारणबाट पनि भाषामा अलग-अलग नीजत्वहरू विकसित भइरहेका हुन्छन् । यसरी सजातीय रूपमा पैदा भएका अनेक शाखा र सन्ततिहरूको सम्पुञ्जद्वारा एउटा सिङ्गो भाषिक वृक्षको निर्माण हुन्छ । यो भाषिक वृक्षको समष्टि सत्तालाई भाषा (Language) तथा यसका प्रादेशिक, सामाजिक र ऐतिहासिक विभेदहरूलाई भाषिका (Dialect) एवम् उप-भाषिका (Sub-dialect) भनिन्छ । यिनै भाषिकाहरूमध्ये जुनचाहिँ सबैभन्दा बढी प्रचलित, लोकप्रिय र विकसित हुन्छ, त्यसले नै मानक भाषाको रूपमा स्वीकृति प्राप्त गरेको देखिन्छ ।

प्रादेशिक र सामाजिक विभेदका आधारमा नेपाली भाषाका पनि अनेकौँ भाषिका र उप-भाषिकाहरू रहेका छन् । विभिन्न विद्वानहरूले यी भाषिकाहरूको निर्धारण गर्ने कार्यमा आ-आफ्नै ढङ्गका अभिमतलाई प्रस्तावित गरेको पाइन्छ । प्रियर्सनले नेपालीका भाषिकाहरूलाई पात्या र दरै गरी दुई भागमा वर्गीकरण गरेका छन् तर अध्ययनको क्रममा दरै भाषा एउटा स्वतन्त्र भाषाको रूपमा रहेको तथ्य प्रमाणित भैसकेकोले यो वर्गीकरण त्यति वैज्ञानिक देखिँदैन । डा. कमाला साँस्कृत्यानले नेपालीका भाषिकाहरूको निर्धारण गर्ने

कार्यमा-पूर्वी नेपाली (धनकुटा र इलाम), केन्द्रीय नेपाली (गोरखा र काठमाडौँ उपत्यका), मादी नेपाली (बूढी गण्डकी क्षेत्र) र पश्चिमी नेपाली (जुम्ला, डोटी र अछाम) गरी चार वर्गमा विभाजन गर्न सकिने अभिमत प्रस्तुत गरेकी छिन् । डा. दयानन्द श्रीवास्तव पनि यस वर्गीकरणसँग पूर्णतः सहमत देखिन्छन् । त्यसैगरी डा. भोलानाथ तिवारीले पाल्पा, दही (दरै), कुशवार र दनुवार गरी नेपालमा चार प्रकारका भाषिकाहरू रहेको कुरा उल्लेख गरेका छन् । तर यी वर्गीकरणहरू अत्यन्त प्रारम्भिक सर्वेक्षणको रूपमा रहेकाले यिनीहरूले नेपालीका सम्पूर्ण भाषिकाहरूको निर्धारण सही ढङ्गमा गर्न सकेका देखिँदैनन् ।

भाषाशास्त्री बालकृष्ण पोखरेलले नेपालीका प्रादेशिक भाषिकाहरूलाई पूर्वेली, माझेली, वरपश्चिमा, मध्यपश्चिमा र परपश्चिमा गरी पाँच वर्ग तथा अन्य विभिन्न उपवर्गहरूमा आवद्ध गरेका छन् । उनको यस वर्गीकरणलाई अहिलेसम्मको बढी प्रामाणिक र आधिकारिक वर्गीकरणको रूपमा मानिन्छ । यसैलाई आधार मानेर मोहनराज शर्मा र कृष्णहरी बरालले सुदूरपश्चिमेली, मध्यपश्चिमेली, पश्चिमेली, केन्द्रीय तथा पूर्वेली गरी पाँच भाषिका समूहहरूको उल्लेख गरेका छन् । तर अझ सूक्ष्म, सघन र वस्तुगत ढङ्गले यी भाषिकाहरूको वर्गीकरण र विश्लेषण गरिन बाँकी नै छ । वस्तुतः सिर्जनात्मक लेखनमा प्रयोग गरिएका भाषिकाका विशेषताहरू कुन चाहिँ वर्गसँग बढी मात्रामा निकट र सम्बद्ध छन् भनेर निर्णय गर्नु त्यति सजिलो छैन ।

अर्कातिर भाषिका विचलन विचलनको विषय स्वयम्मा नै कतिको अर्थपूर्ण छ भन्ने प्रश्न पनि विवादरहित छैन । तापनि भाषाको मानक भेद र यसका मानक विशेषतासँगको व्यतिरेकमा यस प्रकारको विचलनको अस्तित्वलाई नकार्न सकिँदैन ।

सामान्यतः सिर्जनात्मक लेखनमा कुनै खास प्रयोजनका लागि कुनै खास भाषिकाका विशेषताहरूको उपयोग गरिएको छ भने त्यसबाट हुन गएको भाषाको मानक रूपको अतिक्रमणलाई भाषिका विचलन भनिन्छ । यस प्रकारको विचलनका प्रभावकारी दृष्टान्तहरू आञ्चलिक पर्यावरणमा लेखिएका कथा र उपन्यासहरूको सम्वादयोजनामा प्राप्त गर्न सकिन्छ । कतिपय नेपाली कथाहरूमा पनि यस्ता विशेषताहरूको उपयोग गरिएको पाइन्छ । नेपाली कथामा केही कथाकारहरूले नेपाली भाषाका प्रादेशिक, सामाजिक तथा ऐतिहासिक तीनै किसिमका विभेद र तिनमा पाइने विशेषताहरूको आंशिक रूपमा उपयोग गरेका छन् । त्यसैका आधारमा टेकेरे कथाकार महेशविक्रम शाहले सुदूरपश्चिमाञ्चल विकासक्षेत्रका विभिन्न जिल्लाका विविध जातजातिहरूले बोल्ने भाषिका प्रयोग गरेको पाइन्छ । त्यसैले

भाषिका विचलन छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा एउटा ससक्त विशेषताको रूपमा रहेको छ ।

त्यसकारण प्रस्तुत छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा प्रयुक्त भएका निम्नलिखित वाक्यांशहरूलाई यहाँ उल्लेख गर्न सकिन्छ :

क्र.स.	सन्दर्भ र स्रोत	मानक भाषा	भाषिका
१.	<u>माउसँग</u> लाडिएर मागिमागी खान लाज मान्दैनथ्यौं ।(पृ-९)	मुख्य व्यक्ति	माउ
२.	<u>कर्नालीको</u> तीरमा अवस्थित चिसापनीको हाटबजार चहार्नहोस्।(पृ-८)	कर्नाली	कर्नाली
३.	माधुराम ! <u>लछुमन</u> ! (पृ-८)	लक्ष्मण	लछुमन
४.	उनी आफ्नो पसिनाले सिञ्चित <u>धरती</u> नै आफ्नो कर्मभूमी भएको....।(पृ-१३)	धर्ती	धरती
५.	सुरजराम नहीं हो का ? मै सानो बाबु, <u>काठमान्डू</u> से आइलेरहूँ ।(पृ-११)	काठमाडौँ	काठमान्डू

नेपाली भाषाका विभिन्न भाषिकाका विशेषताहरूलाई पनि कथाकार महेशविक्रम शाहले आफ्ना कथाहरूमा व्यापक रूपमा उपयोग गरेका छन् । मूलतः पश्चिम नेपालका विभिन्न जिल्लामा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूले प्रयोग गर्ने भाषाका भाषिकासँग सम्बद्ध शब्दहरूको प्रयोग गरिएको कुरा उक्त कथासङ्ग्रहमा प्राप्त गर्न सकिन्छ । यिनीहरूको माध्यमबाट कथामा स्थानीय रङ्ग र स्थानीय संस्कृतिको जीवन्त उदाहरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.७. प्रयुक्ति विचलन :

विषयक्षेत्र, परिस्थिति र प्रयोक्ताका भूमिकाद्वारा भाषिक प्रयुक्तिको शक्ति र सीमा निर्धारित हुन्छ । एकातिर भिन्न-भिन्न प्रयोक्ताहरूको स्तर र जीवनगत संस्कारका परिधिहरू

तथा प्रयोगका अपौचारिक र अनौपचारिक सन्दर्भ परिस्थितिहरूद्वारा भाषिक शैलीमा रूप विविधताका अनौठा रेखाहरू कोरिएका हुन्छन् भने अर्कातिर जीवनका विविध भूमिकाहरूमा एउटै व्यक्तिले अलग-अलग भाषिक रूपको प्रयोग गरिरहेको पाइन्छ । जीवनका विविध भूमिकाहरू भन्नाले कहिले बाबु र कहिले छोरोको रूपमा, कहिले विद्यार्थी र कहिले शिक्षकका रूपमा अनि कहिले प्रेमी र कहिले साथीका रूपमा रहनु सामान्य प्रक्रिया हो । आफ्नो भूमिका अनुरूप भाषिक मर्यादाको परिपालन गर्ने कार्यमा प्रत्येक व्यक्ति नैतिक रूपमा अनुबन्धित हुन्छ । यसले स्वाभाविक रूपमा नै अभिव्यक्तिका शैलीहरूमा टड्कारा अन्तरहरू निर्माण गरेको पाइन्छ । भाषाको यस प्रकारको भेदलाई नै शैली भेद भनिन्छ ।

विषय क्षेत्रको आधारमा पनि अलग-अलग विषयका फरक-फरक कित्ताहरूभित्र भाषाको भूमिका र स्वरूप अलग-अलग रूपमा अनुहारिएको पाइन्छ । विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा प्रयोग गरिएको भाषा कानुनको भाषा होइन, कानुनको क्षेत्रमा प्रयोग गरिएको भाषाभन्दा इन्जिनियरिङको भाषा पृथक हो, इन्जिनियरिङको भाषासँग वाणिज्यशास्त्रमा प्रयोग गरिएको भाषाको अनुहार मिल्दैन र वाणिज्यशास्त्रको कित्ताभित्र प्रयुक्त भाषा-साहित्यको भाषाभन्दा अलग हुन्छ । यस्तो किन हुन्छ भने हरेक विषय-क्षेत्रभित्र भाषाको आफ्नै प्रयोजनपरक नीजत्व रहेको हुन्छ र विषयगत प्रयुक्तिको निश्चित लक्ष्मण रेखालाई नाघेपछि अभिव्यक्ति एक प्रकारले निर्धो र सम्प्रेषणहिन बन्दछ, भाङ्गाको टोपीमा गोएलाको फूलजस्तै अस्वाभाविक बन्दछ । वस्तुतः विषेश प्रकारका प्राविधिक शब्दावलीहरू तथा अभिव्यक्तिको विषेश पद्धतिद्वारा भाषामा विषयगत अभिलक्षणका सौन्दर्यजनक गुणहरू स्पष्ट रूपमा दृष्टिगोचर हुन्छन् । विषयक्षेत्रको आधारमा हुने भाषाको यही भेदलाई नै प्रयोजनपरक अर्थात् प्रकार्यपरक वा प्रयुक्ति (Register) भेद भनिन्छ ।

एउटा परिस्थिति वा प्रसङ्गअनुरूप भाषाको अर्को परिस्थिति वा प्रसङ्गमा प्रयोग हुनुलाई नै प्रयुक्ति विचलन भनिन्छ । जस्तै : कीराका लागि संहारको प्रयोग हुनु ।
(शर्मा :पृ-२२)

साहित्यिक प्रयुक्तिका सीमा र इलाकाहरूलाई अतिक्रमण गरेर यसलाई शैली निर्माणको विशिष्ट प्रणालीका रूपमा अङ्गीकार गरिएको पाइन्छ । कुनै निश्चित विषयक्षेत्रसँग सम्बन्ध भाषिक प्रयोगका प्राविधिक पक्षहरूलाई अर्कै सन्दर्भसँग गाँसेर शैलीको सार्थक सत्तालाई प्रतिष्ठापित गराउने कार्य नै प्रयुक्ति विचलन हो । प्रस्तुत छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा यस प्रकारको विचलनका विविध पद्धतिहरूबाट भाषिक सौन्दर्यका

सामान्य/असामान्य द्वै प्रकारका श्रेणीहरू निर्माण गरिएका छन् । निम्नलिखित उदाहरणको सहायताले यस कुरालाई पुष्टि गर्न सकिन्छ :

क्र.स.	सन्दर्भ र स्रोत	विचलनको स्थिति र अर्थगत भूमिका
१.	एक जनाको कति मोल पाउन सक्छौं बोस ? (पृ-९४)	अर्थशास्त्रको मूल्य निर्धारण प्रक्रियाको प्रयोग गर्दै युद्धबाट विस्थापित नेपालीहरूको इमान्दारीताको फाइदा उठाउँदै सस्तो मूल्यमा उनीहरूलाई काम लगाउने परिपाटीको अर्थ प्रस्तुत गरिएकोले विचलन ।
२.	ऊ कम्प्युटरको किबोर्ड खेलाउँदै र माउस क्लिक गर्दै नयाँ-नयाँ प्रयोग गर्न थाल्यो ।(पृ-९७)	प्राविधिक विषयको क्षेत्र कम्प्युटर, किबोर्ड र माउसजस्ता कुराहरूको प्रयोग गर्दै वैज्ञानिक आविष्कारको प्रयोगक्षेत्रका रूपमा विदेशी प्रयोगकर्ताले नेपाल भूमिलाई नै प्रयोग गर्न खोजेको कुरा व्यक्त गर्न खोजेकोले विचलन ।
३.	ऊ काटिएको रूखभैँ जगमग गर्दै जमिनमा गर्ल्याम्म ढल्यो । (पृ-२२)	प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र बिरबहादुरलाई वनस्पतिशास्त्रको रूखसँग तुलना गरी प्रतीकात्मक रूपमा नेपाल आमाको रक्षार्थ खटिएका सेनाहरूले भोग्नु परेको पीडालाई व्यक्त गरिएकोले विचलन ।

उपर्युक्त विभिन्न वाक्यांशहरूले छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा प्रयुक्ति विचलनको उर्वर कित्तालाई प्रतिनिधित्व गरेका छन् । यस प्रकारको विचलनका अनेकौं नमुनाहरू वर्तमान परिवेशका कथाहरूमा प्रसस्त मात्रामा रहेका पाइन्छन् । भाषिक सौन्दर्यको एउटा महत्त्वपूर्ण आयामलाई उद्घाटन गर्ने कार्यमा अलग-अलग प्रयुक्तिका सन्दर्भहरूको निरपेक्ष संगति वा व्यतिरेकी सापेक्षताद्वारा आर्थी सम्बन्धलाई असामान्य दिसातर्फ सार्थक ढङ्गले उन्मुख गराउन नेपाली आधुनिक कथाकारहरू सचेत छन् भन्ने कुरालाई पुष्टि गरिएको छ । वस्तुतः यस अध्ययनमा सविस्तार चर्चा गरिएका विचलनका अन्य विभिन्न प्रकारहरू जस्तै प्रयुक्ति विचलनलाई पनि छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको एउटा प्रमुख सौन्दर्यविधायक तत्त्वको रूपमा स्वीकार्न सकिन्छ ।

परिच्छेद-चार
उपसंहार (निश्कर्ष)

यस अध्ययनको निश्कर्षलाई विभिन्न बुँदाहरूमा आबद्ध गरेर सहज र सूत्रात्मक रूपमा निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

१. समालोचनाको शैलीवैज्ञानिक पद्धतिअनुसार विचलन शब्दले सार्थक र उद्देश्यमूलक ढङ्गबाट गरिएको मानक उल्लङ्घन र अतिक्रमणको विशेष अर्थलाई द्योतन गर्दछ । अभिव्यक्तिको सामान्य प्रणाली तथा भाषिक व्यवस्थाका रूढ र यान्त्रिक नियमहरूलाई तोडेर सिर्जनात्मक लेखनमा शैलीगत सौन्दर्यको विशिष्ट सत्तालाई प्रतिष्ठापित गर्नु नै यसको स्वकीय सार्थकता हो ।
२. चित्रकलाको क्षेत्रमा रङ्ग र रेखाहरूको सङ्गमबाट जीवन र सौन्दर्यको सार्थक आयामलाई खोजिएभैं, संगीतको क्षेत्रमा सूर र तालहरूको अमूर्तताबाट भाव र कलाको मूर्त घनत्वलाई अभिव्यञ्जित गरिएभैं कथामा पनि अग्रभूमि निर्माणको पद्धतिद्वारा भाषिक कलाका अनन्त सम्भावनाहरूको उद्घाटन गरिएको पाइन्छ । अग्रभूमि निर्माणका दुई परस्पर विपरित पक्षहरू—समानान्तरता र विचलनमध्ये समानान्तरतामा शास्त्रीय मानकअनुरूप भाषाको नियमित पुनरावृत्तिद्वारा शैली निर्माण गरिन्छ, भने विचलनमा अमानक प्रयोगद्वारा नै सौन्दर्य संगतिको विशिष्ट स्वरूपलाई खोजिन्छ । वस्तुतः भाषिक त्रुटि र विचलन शब्दहरू एउटै अर्थमा समेटिन सक्दैनन् ।
३. पूर्वीय-पाश्चात्य सिर्जना-परम्पराको प्राचीनतासँगै विचलनको माध्यमबाट भाषिक कलाको निर्माण गर्ने कार्यको सूत्रपात र विकास भएको हो । शैलीविज्ञानसँग सम्बद्ध विभिन्न समीक्षक तथा चिन्तकहरूले यसैको केन्द्रीयतामा शैलीलाई परिभाषित गरेका छन् । आधुनिक भाषाविज्ञानका जन्मदाता फर्डिनान्ड डी. सस्युरलगायत यैन मुकारोव्स्की, यु. बी. बोरम, चार्ल्स बाली, माइबेल रिफात्तेर, लियो स्पिट्रजर, गिराड, रीचर्ड ओहमन, जे.एन.लीच, डा.भोलानाथ तिवारी, रविन्द्रनाथ श्रीवास्तव, पाण्डेय शशिभुषण शितांशु, घनश्याम नेपाल, मोहनराज शर्मा, डा.वासुदेव त्रिपाठी, डा. रामचन्द्र लम्साल, डा. हेमाङ्गराज अधिकारी आदि अनेकौँ भाषा/शैलीवैज्ञानिकहरूले विचलनलाई शैली सापेक्ष रूपमा राखेर चर्चा गरेका छन् ।

निश्चय नै शैली निर्माणका विविध र बहुआयामिक पक्षहरूमध्ये विचलन एउटा महत्त्वपूर्ण पद्धति हो, परन्तु यो नै शैलीको सम्पूर्णता होइन ।

४. मानकको निर्धारण र त्यसबाट हुने विचलनको दूरीलाई मापन गर्ने कार्य त्यतिकै कठिन, अमूर्त र विवादास्पद छ । भाषाको मानक रूप स्वयम्मा नै परिवर्तनशील रहेकाले र यसमा अनेकौं स्थानीय र कालिक विषमताहरू रहने भएकाले मानकको अस्तित्वप्रति नै अनेकौं प्रश्नचिह्नहरू नउठेका होइनन् । तथापी भाषाको वर्तमान स्वरूप, यसका सामान्य विशेषताहरू तथा व्याकरणका प्रचलित र स्वीकृत नियमहरू भित्रबाटै मानकको स्थापना गर्न सकिन्छ र विचलनको दूरीलाई ठम्याउन सकिन्छ ।
५. विचलनका भेद-उपभेदहरूको वर्गीकरण गर्ने कार्यमा प्रशस्त मतान्तरहरू रहेका छन् । यीमध्ये कतिपय मतहरू अतिव्याप्तपूर्ण दोषबाट मुक्त हुन सकेका छैनन् । मोटामोटी रूपमा कोशीय, व्याकरणिक, ध्वनी-प्रक्रियात्मक, लेख-प्रक्रियात्मक, अर्थतात्त्विक, भाषिका र प्रयुक्ति गरी सात प्रकारहरूमा विचलनका प्रायः सम्पूर्ण पक्षहरूलाई समेट्न सकिन्छ तापनि वर्गीकरणको यो नै अन्तिम आधार होइन ।
६. सार्थक सोदेश्यतापूर्ण विचलनबाट साहित्यिक भाषामा निर्माण हुने शैलीक गुरुत्वको आफ्नै प्रकारको विशिष्ट सत्ता छ । साहित्यिक अन्य विधाहरूमा भन्दा कथामा यो स्थिति घनिभूत रूपमा रहेको पाइन्छ । वास्तवमा कथा स्वयम्मा नै भाषिक व्यवहारको सामान्य अवस्था र मानकरूपको अतिक्रमण हो । कथामा कतै न कतै कुनै न कुनै रूपमा विचलनको स्थिति स्वतः देखा परिरहेको हुन्छ ।
७. श्रुति-परम्परामा आधारित लोकसाहित्यको एउटा लामो र अलिखित युगलाई छिचोलेर विभिन्न शिलालेख, ताम्रपत्र र शास्त्रीय एवम् औषधिमूलोसम्बन्धी ग्रन्थानुवादको माध्यमबाट लेख्य रूपमा पर्दापण गरेको नेपाली भाषाको कथा साहित्यको परम्पराले अढाई शताब्दी लामो उमेरलाई पार गरिसकेको छ ।

हालसम्मको खोज-अन्वेषण अनुसार: वि.सं.१८२५ मा पृथ्वीनारायण शाहले नेपाल एकीकरण पश्चात् नेपाली कथाले लिखित रूपमा आफूलाई अभिव्यक्त गर्न सफल भएको देखिन्छ । त्यस क्रममा शक्तिबल्लभ अर्यालद्वारा अनुदित महाभारत विराट्पर्व (१९२५) लाई प्रथम लिखित कथा मानेपछि, नेपाली कथाको तात्कालिक अवस्थादेखि हालसम्मको समयावधिमा थुप्रै अनुदित तथा मौलिक (संस्कृत, अङ्ग्रेजी, हिन्दी, उर्दु, बंगाली) कृतिहरू लेखिए र नेपाली भाषामा प्रकाशित भए । यसै समयावधिबाट नेपाली कथाको थालनी भएको पाइन्छ ।

८. नेपाली कथाको वर्तमान अवस्थालाई निर्धारण गर्ने कार्यमा विभिन्न विद्वानहरूले आ-आफ्नै प्रकारका अभिमतहरू प्रस्तावित गरेका छन् । विगत र भविष्यबीचको सङ्क्रमणको सन्धिरेखाको रूपमा रहेर अहिलेको समयलाई जनाउने यो शब्द मूलतः इतिहासको प्रत्येक पछिल्लो कालखण्डप्रति संकेन्द्रीत रहेको छ ।
९. छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको सौन्दर्य चेतना र जीवन चेतना मूलतः यथार्थवादी जटिलता र सम्प्रेषणहीन बौद्धिकता विरुद्धको असन्तुष्टिबाट निर्माण भएको पाइन्छ । संख्यात्मक रूपमा कथाकारको निकै ठूलो समूह क्रियाशील रहेको यस प्रकारको अख्यान जगतमा अनेकौं कथाकारहरू आफ्नो सिर्जनात्मक स्वकीयता निर्माण गर्न निरन्तर सङ्घर्षरत छन् ।
१०. विचलनको कोणवाट छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको भाषिक सौन्दर्यलाई सूक्ष्मतापूर्वक अवलोकन गर्दा शैलीगत गुणात्मकता विशिष्ट पक्षहरू उद्घाटित भएका छन् । यस सङ्ग्रहको सौन्दर्य निर्माण गर्ने कार्यमा विचलनले अत्यन्त महत्त्वपूर्ण र प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गरेको पाइन्छ । विचलनका विविध र बहुआयामिक पक्षहरूमध्ये कुनै नगण्य रूपमा र कुनै अत्यन्त व्यापक रूपमा प्रस्तुत कथासङ्ग्रह शैलीगत सत्तासँगै सहभागी रहेको छ ।
११. कथाकारले कोशीय विचलनको माध्यामबाट शब्द निर्माणका मानक प्रक्रियाहरूको अतिक्रमण गरेर आफ्ना कथाहरूमा केही नवीनतम् शब्दहरूको आंशिक प्रयोग गरेका छन् । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा यस प्रक्रियाबाट निर्मित शब्दहरूले शैलीगत गुणात्मकतालाई उल्लेखनीय रूपमा अभिवृद्धि गरेका छन् ।
१२. विचलनका अन्य प्रकारहरूभन्दा व्याकरणात्मक विचलन सौन्दर्यात्मक मूल्य र प्रायोगिक सार्थकताको दृष्टिकोणले सर्वाधिक उर्वर, व्यापक र उपलब्धिपूर्ण अवस्थामा रहेको देखिन्छ । कथाको भाषा व्याकरणका रूढ र यान्त्रिक नियमहरूबाट प्रायः स्वतन्त्र हुने हुनाले यसमा व्याकरणिक विनिर्माणको माध्यामबाट सौन्दर्यको नैसर्गिक घनत्वलाई खोजिन्छ । यसबाट कथाको आर्थी अन्तरङ्ग पनि प्रभावित हुन जान्छ । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा यस प्रकारको विचलनका विविध र बहुआयामिक रूपहरू देखापरेका पाइन्छन् । यस्ता आयामहरूमा संज्ञा विचलन, सर्वनाम विचलन, विशेषण विचलन, क्रिया विचलन, वचन विचलन, लिङ्ग विचलन र पदक्रम जस्ता व्याकरणिक विचलनका यी विविध पक्षहरूमध्ये पनि पदक्रमको क्षेत्रमा भएका विचलनहरूले अभिव्यक्तिको यान्त्रिकतालाई तोडेर आख्यानात्मक सौन्दर्यको विशिष्ट नीजत्वलाई निर्माण गर्ने कार्यमा आफ्नो अत्यन्त उर्वर र शक्तिशाली सहभागितालाई दर्शाएका छन् भने सर्वनाम, वचन र लिङ्गको क्षेत्रमा भएका विचलनको परिमाणात्मक र गुणात्मक भूमिका न्यून अवस्थामै रहेको देखिन्छ ।

१३. आख्यानात्मक सौन्दर्यको मर्यादालाई परिपालन गर्न कतिपय कथाहरूमा सौन्दर्यको विशिष्ट प्रयोजनका लागि ध्वन्यात्मक अनुशासनका मानक सीमाहरूलाई सार्थक रूपमा अतिक्रमण गरिएको पाइन्छ । यसलाई शैलीवैज्ञानिक सन्दर्भमा ध्वनिप्रक्रियात्मक विचलन भनिन्छ । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा विज्ञान तथा प्राविधिक क्षेत्रका शब्दबाट, बोलचालको भाषाबाट प्रभावित र भाषिका प्रभावित गरी यस प्रकारको विचलनका प्रमुख तीन ओटा पक्षहरू देखा परेका छन् । यिनीहरूमध्ये बोलचालको भाषाबाट प्रभावित ध्वनिक्रमिक विचलन नै शैलीको दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण देखिन्छ भने अन्य पक्षहरूको भूमिका सामान्य अवस्थामै रहेको पाइन्छ ।
१४. लेखन व्यवस्थाका प्रचलित नियमहरूलाई तोडेर चाक्षुण विम्बको माध्यमबाट कथामा सौन्दर्यको निर्माण गर्ने कार्यमा लेखप्रक्रियात्मक विचलनको विशिष्ट भूमिका रहने भए पनि छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा केही सीमित सन्दर्भहरूमा मात्र यसका कलात्मक र प्रभावकारी नमुनाहरू प्राप्त गर्न सकिन्छ ।
१५. भाषाको आर्थी अन्तरङ्गसँग सम्बन्धित अर्थतात्त्विक विचलन आख्यानात्मक सौन्दर्यको एउटा अत्यन्त महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको भाषिक सौन्दर्यमा देखापरेको गुणस्तरलाई विचलनको यही पद्धतिले बढी सार्थक र सुन्दर ढङ्गबाट प्रतिनिधित्व गरेको छ । विचलनका अन्य पक्षहरूमा पनि यसको व्यापक सहभागिता कुनै न कुनै रूपमा रहने भएको हुँदा अर्थतात्त्विक विचलन विना सुन्दर र जीवन्त कथाको सिर्जना गर्नु निकै कठिन देखिन्छ । यस कारण प्रस्तुत कथासङ्ग्रहमा विचलनको यो स्थिति पनि अत्यन्तै उर्वशील रहेको छ ।
१६. नेपाली भाषाका विभिन्न भाषिकाका विशेषताहरूलाई पनि कथाकार महेश्विक्रम शाहले आफ्ना कथाहरूमा व्यापक रूपमा प्रयोग गरेका छन् । मूलतः सुदूरपश्चिमेली भाषिकासँग सम्बद्ध शब्दहरूको प्रयोग यी कथाहरूमा प्राप्त गर्न सकिन्छ । यिनीहरूको माध्यमबाट कथामा स्थानीय रङ्ग र संस्कृतिको जीवन्त झङ्कलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।
१७. कुनै निश्चित विषय क्षेत्रसँग सम्बद्ध भाषिक प्रयोगका प्राविधिक पक्षहरूलाई अर्कै विषय र निरपेक्ष सन्दर्भसँग गाँसेर शैलीको सार्थक सत्तालाई प्रतिष्ठापित गराउने कार्य प्रयुक्ति विचलन हो । छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा कथाकारले यस प्रक्रियाबाट पनि भाषिक सौन्दर्यका विशिष्ट स्वरूपहरूलाई अनावृत्त गराएका छन् ।
१८. समष्टिमा भन्दा छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहको शैली निर्माणमा विचलन एउटा अत्यन्त महत्त्वपूर्ण सौन्दर्यविधायक तत्त्वको रूपमा रहेको पाइन्छ । यसका अतिरिक्त चयन

समानान्तरता आदिका कोणबाट पनि आजका कथाहरू शैलीक गुरुत्वका अन्य विविध आयामहरूलाई उद्घाटन गर्न सकिन्छ ।

यसरी नेपाली साहित्यको वा आख्यान साहित्यको क्षेत्रमा आफ्नो छुट्टै पहिचान दिएरनेपाली साहित्यमा देखा परेको छापामारको छोरो कथासङ्ग्रहमा विशेष गरी व्याकरणिक, अर्थतात्त्विक, लेखप्रक्रियात्मक र ध्वनिप्रक्रियात्मक विचलनको आधिक्य रहेको देखिन्छ भने कोशीय, भाषिका विचलनको स्थिति भने गौण अवस्थामै रहेको देखिन्छ ।

सन्दर्भग्रन्थसूची

१. अधिकारी, हेमाङ्गराज, (२०६२) सामाजिक तथा प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार ।
२. अधिकारी, हेमाङ्गराज, (२०५७) समसामयिक सरल नेपाली व्याकरण, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
३. अधिकारी, हेमाङ्गराज, (२०६१) शैलीविज्ञान: पृष्ठभूमि र विश्लेषण प्रक्रिया, सम्प्रेषण वार्षिक पत्रिका अङ्क-१ ।
४. गौतम, रामप्रसाद, भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं: दीक्षान्त पुस्तक भण्डार, कीर्तिपुर ।
५. ढकाल, शान्तिप्रसाद, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
६. पोखरेल, बालकृष्ण र अन्य (२०५०), नेपाली बृहत् शब्दकोश, काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पुनः मुद्रण ।
७. बन्धु, चूडामणि, (२०५२) अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
८. भण्डारी, कृष्णप्रसाद, (२०६०) अनुसन्धान पद्धति, काठमाडौं: एम्. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।
९. भण्डारी, पारसमणि, (२०५३) प्रायोगिक भाषाविज्ञानका केहि पक्ष, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
१०. लम्साल, रामचन्द्र र अन्य, (२०६०) प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं: भूँडीपूराण ।
११. शर्मा, मोहनराज, (२०४८), शैलीविज्ञान सिद्धान्त र आलोचना, काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
१२. शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्, शोधविधि, दोस्रो संस्करण, काठमाडौं: साभा प्रकाशन ।
१३. शर्मा, मोहनराज, (२०५५), समकालीन समालोचना सिद्धान्त र प्रयोग, काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
१४. श्रेष्ठ, दयाराम र मोहनराज शर्मा, (पां.सं: २०५६), नेपाली साहित्यको सङ्क्षिप्त इतिहास ।

शोधपत्रसूची

१. ढकाल, विप्लव, (२०५०), समकालीन नेपाली कवितामा भाषिक विचलन, स्नातकोत्तर तह, शोधपत्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर ।
२. खनाल, राजेन्द्र (२०६१), मुगलान उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन, स्नातकोत्तर तह शोधपत्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर ।
३. निरौला, रोहीता (२०६४), नासो कथाको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर तह शोधपत्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर ।
४. बम, इन्द्रबहादुर (२०६४), उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन स्नातकोत्तर तह शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर ।
५. सापकोटा, कृष्णचन्द्र (२०५५), माइतीघर उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन, स्नातकोत्तर तह शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर ।

सन्दर्भसामग्रीसूची

पुस्तकहरू

नेपाली

१. घनश्याम नेपाल, शैलीविज्ञान, आँकुरा, प्रकाशन (गान्तोकः)
२. मोहनराज शर्मा, नेपाली साहित्यको सङ्क्षिप्त इतिहास, दोस्रो संस्करण, साभा प्रकाशन, (काठमाडौँ : वि. सं. २०४०)
३. मोहनराज शर्मा, शैलीविज्ञान, नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान (काठमाडौँ : वि. सं. २०४८)
४. कृष्णहरि बराल, भाषाविज्ञान र नेपाली भाषा, काठमाडौँ बुक सेन्टर (काठमाडौँ : वि. सं. २०५०)
५. डा. मोहनहिमांशु थापा, साहित्य परिचय, तेस्रो संस्करण, साभा प्रकाशन (काठमाडौँ : वि. सं. २०४७)
६. शर्मा, ऋषिराम, बलदेव पन्थी, नारायणदत्त भण्डारी, वसन्तप्रसाद घिमिरे, शिवहरि आचार्य (२०६५), नेपाली नाटक, एकाङ्की र निबन्ध, काठमाडौँ : प्रज्ञा प्रकाशन, ताहाचल ।
७. शर्मा, ऋषिराम, (२०६४), सैद्धान्तिक आलोकमा नेपाली आख्यान साहित्य, काठमाडौँ : प्रज्ञा प्रकाशन, ताहाचल ।

हिन्दी

१. डा. नगेन्द्र, शैलीविज्ञान, नेशनल पब्लिशिङ्ग हाउस (नई दिल्ली: सन् १९७६)
२. डा. पाण्डेय शशिभूषण शीतांशु, शैलीविज्ञान: प्रकार और प्रतिमान, हरियाणा साहित्य अकादमी (चंडिगढ : सन् १९८७)
३. डा भोलानाथ तिवारी, शैलीविज्ञान, शब्दकार (दिल्ली : सन् १९७७)

पत्रपत्रिकासूची

१. डा. अधिकारी, हेमाङ्गराज, नेपाली शब्दमा मानक उच्चारण (वर्ष : १, अङ्क : १), संयोजन, वार्षिक पत्रिका, नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभाग, महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल, काठमाडौँ ।
२. भण्डारी, नारायणदत्त (२०५८), नैतिकता (वर्ष: ५, अङ्क : २), गुञ्जन त्रैमासिक, काठमाडौँ ।

३. भण्डारी, नारायणदत्त (२०६३), अश्वत्थामा गीति नाट्यकाव्यमा मानवतावाद (वर्ष : १, अङ्क : १) **संयोजन** वार्षिक पत्रिका, नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभाग, महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल काठमाडौं ।
४. भण्डारी, नारायणदत्त (२०६५), दोस्रो भाषा सिकाइका प्रभावक तत्त्वहरुमा सामाजिक दबाब (वर्ष : ३, अङ्क : २) **संयोजन** वार्षिक पत्रिका, नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभाग, महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल, काठमाडौं ।
५. डा. लम्साल, रामचन्द्र (२०६३), नेपाली भाषाको मानकीकरणमा व्याकरणको योगदान (वर्ष : १, अङ्क : १), **संयोजन** वार्षिक पत्रिका, नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभा, महेन्द्ररत्न क्याम्पस, ताहाचल, काठमाडौं ।